



UDK 811.135.1'367.626.6

811.124'367.626.6

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćen za tisak 16. 11. 2024.

<https://doi.org/10.29162/jez.2024.12>

Dražen Varga

Mirna Bičanić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Primjeri analognih fraznih univerbizacija u latinskome i rumunjskome te usporedba s drugim romanskim idiomima

Rumunjski se po pitanju bliskosti prema latinskome u nekim pojedinostima izdvaja od drugih romanskih idioma. U ovome će se radu istražiti primjeri takve bliskosti slijedeći Haspelmathovu kategorizaciju markera neodređenih zamjenica, te koristeći se Lehmannovim parametrima i procesima gramatikalizacije. Kontrastirat će se nizovi zamjenica nastalih fraznom univerbizacijom dvaju markera neodređenosti: *ne znam* i *želim/udovoljava* u latinskome, rumunjskome i drugim romanskim idiomima. Načinit će se semantička mapa prema Haspelmathovu modelu, kojom će se usporediti razlike i sličnosti u funkcijama pojedinih nizova zamjenica. Promotrit će se na koji se način rumunjski s obzirom na funkcije, parametre gramatikalizacije, korištenje izvornih latinskih fraza te broj nizova neodređenih zamjenica približio latinskome više od drugih romanskih idioma. Budući da se i u albanskome mogu naći brojni nizovi zamjenica koji su nastali po istom predlošku, a koji se također mogu sklanjati, moguće je objašnjenje te pojave utjecaj supstratskih tračkih i ilirskih jezika.

Ključne riječi: rumunjski, latinski, neodređene zamjenice, markeri, univerbizacija

1. Uvod

Rimska je vlast u Daciji bila prisutna tek 150 godina te na području današnje Rumunjske latinski u srednjem vijeku nije bio jezik crkve i administracije. Ipak, istočni latinitet, iz kojeg su se razvili današnji rumunjski povijesni dijalekti, uspio se održati na tom prostoru do današnjih dana. Štoviše, rumunjski pokazuje neke karakteristike

po kojima je bliži latinskome od ostalih romanskih idioma.¹ To je posebice vidljivo na slučaju frazne univerbizacije dvaju nizova zamjenica. Po Haspelmathovoj kategorizaciji markera neodređenih zamjenica te zamjenice imaju marker neodređenosti „želim/udovoljava“ i „ne znam“ (Haspelmath 1997: 130–140). Niz neodređenih zamjenica u rumunjskome, koje imaju marker neodređenosti „želim/udovoljava“ s prefiksom *oare-*, *ori-*, također zastarjelo i regionalno *vare*, *veri* (*oricine*, *oarece*, *oarecare* sa značenjem ‘bilo tko, bilo što, ‘bilo koji’ itd.) te sa sufiksom *-va* (*ceva*, *cineva* sa značenjem ‘nešto, ‘netko’ itd.) po postanku odgovara latinskom tipu zamjenica *qui(d)vis/quodvis* (‘kojigod’/‘štogod’). Rumunjski, baš kao i latinski, ima velik broj nizova takvih zamjenica. Drugi romanski idiomi imaju neke ekvivalente nastale univerbizacijom iz iste fraze, kao što su talijanski *qualsivoglia* ili katalonski *qualsevol*, no ni približno toliko nizova zamjenica. Osim toga, ostali romanski idiomi uglavnom su izgubili mogućnost sklanjanja takvih zamjenica, osim po rodu i broju. Također, postoji tendencija gubljenja mogućnosti sklanjanja i fosilizacije zamjeničkih oblika. Rumunjski je pak zadržao mogućnost sklanjanja po rodu, broju i padežu. Iz drugog tipa markera neodređenosti „ne znam“, u rumunjskome nastaju nizovi neodređenih zamjenica kao što su *niște* sa značenjem ‘neki’ (ujedno i neodređeni član u množini) i (zastarjelo i regionalno) *neștine* sa značenjem ‘netko’. Nastali su fraznom univerbizacijom iz latinskih fraza *nescio quis* (‘ne znam tko’), *nescio quid* (‘ne znam što’), koje su također u latinskome gramatikalizirane u zamjenice *nescioquis* sa značenjem ‘netko’ te *nescioquid* sa značenjem ‘nešto’. Nadalje, kod nekih romanskih idioma neodređene zamjenice nastale su po istome modelu, no pritom koriste druge glagole kao izvore neodređenih markera. Španjolski, galicijski i portugalski koriste, na primjer, *quaerere* kao izvore *želim/udovoljava* markera neodređenosti. Tako nastaju španjolski *cualquiera*, galicijski *calquera* i portugalski *qualquer* (sa značenjem ‘koji god’). Osim toga, postoje primjeri frazne unverbizacije priloga iz „tko zna“ fraze koja se javlja kod drugih romanskih idioma, no ne i kod rumunjskog. Temelje se na frazi *qui sapit* (‘tko zna’) te se javljaju u talijanskome, španjolskome, galicijskome, portugalskome i katalonskome kao prilog u značenju „možda“, no u rumunjskome ga nema.

U albanskome, koji kao i rumunjski pripada balkanskome jezičnome savezu i s njim dijeli niz fonoloških, morfosintaktičkih i leksičkih karakteristika, također postoje mnogobrojni nizovi zamjenica nastali po istome principu. To su neodređene

¹ Za razliku od ostalih romanskih jezika, koji su izgubili padežne nastavke, rumunjski jezik još čuva neke padežne nastavke iz latinskoga: sinkretistički genitivno-dativni završetak (porijeklom latinski genitiv) na *-ei*, vokativ singulara imenica muškog roda na *-e*, vokativ plurala na *-lor* (iz latinskog genitiva plurala *-illorum*). Rumunjski čuva i supin (u rumunjskome to je konstrukcija koja kombinira prijedlog *de* i particip), srednji rod, adnominalni dativ i tome slično. Izdvojeni položaj rumunjskog posebno se očituje u leksiku: jedino rumunjski čuva latinski naziv za vilicu – *furcă* (latinski *furca*) i latinski naziv za bijelu boju – *alb* (latinski *albus*) u izvornom značenju. Također, jedino rumunjski jedini čuva latinsku izvedenicu *libertare* (‘oslobađati’), koja u rumunjskome postaje *a ierta* (‘oprostiti’) itd. (Skok 1940: 90).

zamjenice s markerom neodređenosti „ne znam“ (*dikush* ‘netko’, *diku* ‘negdje’ itd.) i neodređene zamjenice s markerom neodređenosti „znam/udovoljava“ (*kushdo* ‘tkogod’, *sedo* ‘štogod’ itd.) koji također koriste iste predloške kao i rumunjski nizovi.² Albanskih nizova zamjenica ima mnogo, zadržale su i mogućnost sklanjanja, a imaju mogućnost i stvaranja priloga po istome predlošku (*kushedi* – ‘možda’). Moglo bi se pretpostaviti da je podudaranje u nastanku nizova zamjenica utjecaj tračkog i ilirskog supstrata na oba jezika, na što su već uputili neki rumunjski autori (Dimitrescu i dr. 1978: 279).³

U ovome radu prvo će se analizirati proces univerbizacije, potom metodologija Lehmannova modela ljestvice, parametara i procesa gramatikalizacije (Lehmann 1985: 3–5).⁴ Potom će se analizirati proces frazne univerbizacije neodređenih zamjenica i navesti primjere s markerima „želim/udovoljava“ i „ne znam“, služeći se Haspelmathovom kategorizacijom u latinskome, rumunjskome i u drugim romanskim idiomima, ako se u njima pojavljuju takvi fenomeni. Objasniti će se uloga semantičkih mapa i prikazat će se funkcije neodređenih zamjenica na semantičkim mapama koristeći se Haspelmathovim modelom semantičkih mapa (2003: 215–223).

Univerbizacijom su se osim Boera (1920: 181), Givóna (1971: 413)⁵, Lehmann (2019; 2020), Haspelmatha (2002: 69; 2012: 343), među ostalima bavili Hopper i Traugott (2003: 135), Bauer, Lieber i Plag (2013: 442) na primjerima iz engleske morfologije, Hickey (2003: 194) te Andersen (1987: 30–33).

Očekuje se da će se ovim radom ukazati na koje su sve načine rumunjske neodređene zamjenice nastale fraznom univerbizacijom bliže latinskome modelu od takvih zamjenica u drugim romanskim idiomima. Također, ukazat će se na načine na koje (možda) i danas trački i ilirski supstrat utječe na formaciju neodređenih zamjenica u rumunjskome i albanskome.

2. Univerbizacija

Univerbizacija je pojam koji se u lingvistici počeo upotrebljavati od 1850. nadalje pod njemačkim nazivom *Zusammenrückung* (od *zusammenrücken* ‘(nešto) pribli-

² O podudaranjima u albanskome i rumunjskome među ostalima pisao je Brâncuși (2012: 4–19).

³ U originalu stoji „substratul traco-iliric“ (Dimitrescu i dr. 1978: 279).

⁴ Gramatikalizacija je pojam koji je prvi koristio Meillet u kontekstu pripisivanja gramatičkog karaktera riječi koja je prije bila autonomna (Meillet 1912: 1931). Gramatikalizacija u dijakronijskom smislu znači proces kojim se povećava opseg morfema – od leksičkog prema gramatičkom ili od manje gramatičkog prema više gramatičkom statusu (Kuryłowicz 1965: 52). Sa sinkronijske točke gledišta gramatikalizacija nudi princip prema kojem može biti uređena subkategorija neke gramatičke kategorije (Lehmann 1985: 1).

⁵ Iako ju ne zove tim imenom, proces univerbizacije sažeo je aforizmom: „today’s morphology is yesterday’s syntax“ („današnja morfologija je jučerašnja sintaksa“) (Givón 1971: 413).

žiti, zbiti'). Termin *univerbierung* javlja se kod Brugmanna 1905. godine te se od tada koristi simultano sa *Zusammenrückung*. Francuski termin *univerbation* javlja se prvi put kod Marouzeaua 1951. godine, a engleski termin *univerbation* javlja se u šezdesetim godinama 20. stoljeća (Lehmann 2020: 3).

Također znana kao „koalescencija“ (Jespersen 1922: 376; Lehmann 1982: 148; Haspelmath 2002: 69)⁶, univerbizacija je dijakronijski proces kombiniranja ustaljene fraze od više riječi u jednu riječ. Prema Hopper i Traugott to je proces koji nastaje u više faza, od kojih je jedna morfologizacija, odnosno stvaranje afiksa kliticizacijom iz neovisnih riječi. Zadnju fazu procesa, u kojoj se afiks povezuje s osnovom, nazivaju univerbizacijom (Hopper, Traugott 2003: 135). Hickey (2003: 94) smatra da je riječ o promjeni u jeziku kojom fraze bivaju reducirane na pojedinačne riječi. Bauer, Lieber i Plag (2013: 442) smatraju da se univerbizacija odnosi na proces stapanja dviju ili više riječi koje se često zajedno javljaju u diskursu, a sličnu definiciju daje i Lehmann (2019: 8–9) koji ju također naziva sintagmatskom kondenzacijom niza riječi u jednu riječ. Univerbizacija prema Lehmannu (2020: 2–3) može biti frazna, kada se niz riječi stapa u jednu cjelovitu riječ (*motus terrae* u latinskoj postaje *terremoto* u španjolskoj) te transgresivna kada se niz riječi stapa, no ne dolazi do potpunog stapanja sintagme u jednu riječ (*par ce que* postaje *parce que* u francuskoj). Lehmann ju također naziva fazom u procesu koalescencije, pritom se pozivajući na Haspelmatha (2012: 343). Lehmann (2020: 4) ističe da neke faze koalescencije prethode ili slijede univerbizaciju, kako je vidljivo na sljedećem dijagramu.⁷

Tablica br. 1. Prikaz koalescencije prema Lehmannu

Koalescencija	Početna faza			Napredna faza	
faza	jukstapozicija	unverbizacija	spajanje	stapanje	

Prema Andersenu (1987: 30–33) univerbizacija se javlja na tri razine: morfološkoj (gubitak morfoloških granica), prozodijskoj (pomaci u naglasku), te na razini sloga (fonološka redukcija). Najčešće se javlja na morfološkoj i prozodijskoj razini, rjeđe na razini sloga.

⁶ Na njemačkome se često zove *Zusammenrückung* ili *Zusammensetzung*, a *conglomerés* na francuskoj (Lehmann 2020: 3).

⁷ Lehmann (2020: 2) daje primjer frazne univerbizacije latinskog priloga *mente: obstinata mente* ('ustrajna duha') u talijanskoj daje *ostinatamente* 'uporno, tvrdoglavo'. Slična univerbizacija javlja se i kod drugih romanskih idioma: iz latinske fraze *serena mente* 'mirna duha' nastaje španjolski prilog *serenamente* 'mirno'. Detges (2015: 1), štoviše, naziva *mente* najvažnijim sredstvom za nastanak priloga iz pridjeva u gotovo svim romanskim idiomima. Taj se element tipično dodaje na pridjevski oblik u ženskome rodu, a javlja se u oblicima *mente, mentre, ment, men*. Iznimke su dijalekti u južnoj Italiji i na Siciliji gdje je *mente* suvremena posuđenica iz standardnoga talijanskoga. Rumunjski je i u ovome slučaju iznimka, jer iako postoji prilog *altminteri* sa značenjem 'inače' koji se temelji na *mente*, odnosno *altera mente* (s varijacijama *alimintere, almintrele, altmintrelea, altmintrele, altmintrelea*), *mente* je postao dio leksičke osnove i nije više morfološki produktivan (Detges 2015: 1).

3. Lehmannova ljestvica – parametri i procesi gramatikalizacije

U ovome će se radu s obzirom na Lehmannovu ljestvicu, parametre i procese gramatikalizacije vidjeti stupanj gramatikalizacije neodređenih zamjenica u rumunjskome, latinskome te drugim romanskim idiomima.

Tablica 2. Ljestvica parametara i procesa gramatikalizacije prema Lehmannu

Parametri gramatikalizacije	Paradigmatski	Sintagmatski
Težina	Integritet	Opseg
Kohezija	Paradigmatičnost	Vežanost
Varijabilnost	Paradigmatična varijabilnost	Sintagmatična varijabilnost

Ljestvica, odnosno stupanj gramatikalizacije vidljiv je s obzirom na „težinu“ jezičnog znaka koju Lehmann gleda s paradigmatičke i sintagmatičke strane. Stupanj do kojeg je tih šest parametara usklađeno ukazuje na stupanj gramatikalizacije nekog jezičnog znaka.

Težina znaka gledana paradigmatički njegov je integritet, a težina znaka gledana sintagmatički njegov je opseg. Težina znaka ujedno znači vrijednost koja ga čini različitim od ostalih članova njegove klase. Stupanj gramatikalizacije Lehmann gleda s obzirom na koheziju, odnosno faktor koji smanjuje autonomiju jezičnog znaka. Autonomija nekog znaka smanjuje se sukladno tome koliko neki jezični znak dolazi u kontakt s drugim jezičnim znakovima. Znak ima to više autonomije što ima više varijabilnosti, odnosno mobilnosti prema drugim znakovima. Varijabilnost je, drugim riječima, parametar gramatikalizacije paralelan s količinom autonomije jezičnog znaka. Integritet je težina jezičnog znaka gledana paradigmatički, a opseg je težina jezičnog znaka gledana sintagmatički. Koheziju znaka u paradigmatičkoj Lehmann naziva paradigmatičnost, odnosno stupanj do kojeg jezični znak ulazi u paradigmatičko, integriran je u nju i o njoj ovisi. Kohezija znaka u sintagmatičkoj znači stupanj povezanosti i ovisnosti o drugim znakovima. Paradigmatična varijabilnost znaka znači mogućnost korištenja drugih znakova umjesto njega ili njegova potpunog ispuštanja. Sintagmatična je varijabilnost znaka mogućnost njegova pomicanja u jezičnoj konstrukciji. Kako konstrukcije iz kojih nastaju markeri neodređenih zamjenica već imaju određeni poredak riječi, sintagmatična varijabilnost kod neodređenih zamjenica ne može se analizirati te će biti izostavljena iz analize (Lehmann 1985: 3-5).

Lehmannova ljestvica pokazuje sinkronijsku dimenziju gramatikalizacije, no ako se uvedu procesi gramatikalizacije, dobije se i dijakronijska dimenzija gramatikalizacije.

Tablica 3. Prikaz Lehmannovih procesa gramatikalizacije

Parametar	Slaba gramatikalizacija	Proces	Jaka gramatikalizacija
Integritet	Skup semantičkih karakteristika, moguća polisilabičnost	Trošenje→	Malo semantičkih karakteristika, oligosemantičnosti ili monosemantičnosti
Paradigmatičnost	Jedinica slabo sudjeluje u semantičkom polju	Paradigmatizacija→	Mala, čvrsto povezana paradigma
Paradigmatska varijabilnost	Slobodan izbor jedinica u skladu s komunikacijskim namjerama	Obligatorifikacija→	Izbor sistematično ograničen, korištenje uglavnom obavezno
Opseg	Jedinica se odnosi na sastavnice proizvoljne složenosti	Kondenzacija→	Jedinica mijenja riječ ili bazu
Vežanost	Jedinica je samostalno postavljena pored drugih jedinica	Koalescencija→	Jedinica je afiks ili fonološka karakteristika nositelja
Sintagmatska varijabilnost	Jedinica se može slobodno kretati	Fiksacija→	Jedinica zauzima određeni položaj

Proces trošenja odnosi se na postupni gubitak semantičkog i fonološkog materijala. Lehmann pritom razlikuje semantičko trošenje od fonološkog: semantičko trošenje zove desemantizacijom i demotivacijom⁸, a gubitak fonološkog materijala erozijom.⁹ Semantičko trošenje također uključuje i morfološku degradaciju, odnosno gubitak mogućnosti sklanjanja. Paradigmatizacija je proces integracije sintaktičkih komponenata u morfološke paradigme što rezultira homogenim paradigmama. Gubitak paradigmatičke varijabilnosti, kojim izbor između članova unutar paradigme postaje ograničen gramatičkim pravilima, Lehmann naziva procesom obligatorifikacije. Paradigmatička je varijabilnost kod markera neodređenosti teško ustanovljiva jer ne postoje sintaktička okruženja koja bi zahtijevala neodređenu zamjenicu (Haspelmath 1997: 147), stoga će biti izostavljena kod analize.

Što se tiče procesa gramatikalizacije, smanjenje opsega znaka Lehmann naziva kondenzacijom. To znači da što je više znak gramatikaliziran, to su jedinice koje ga sačinjavaju jednostavnije te znak time gubi na predikativosti, odnosno mogućnosti da tvori predikat. Koalescencija znači povećanje povezanosti: od jukstapozicije do kliticizacije, aglutinacije i fuzije do fonološke alternacije. Autosemantički znakovi postaju sinsemantički, sintaktičke granice postanu morfološke da bi na kraju ne-

⁸ Desemantizacija znači „izbjeljivanje“ ('bleaching') semantičkog sadržaja prema Givónu (1971: 22).

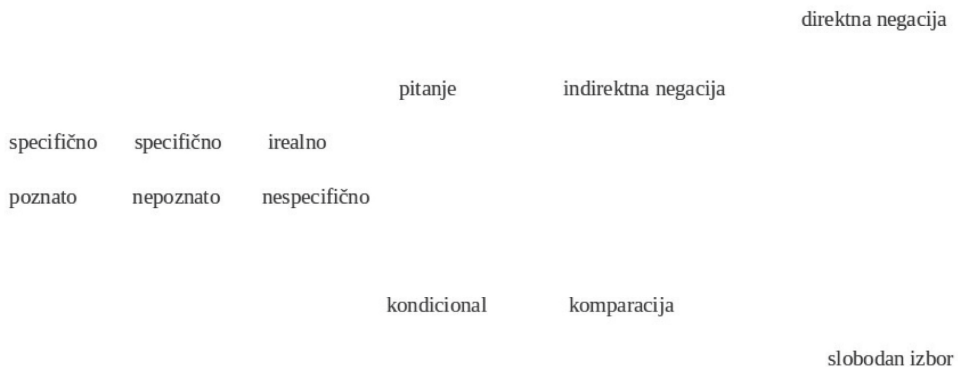
⁹ Semantičko se trošenje nadalje prema Haspelmathu može svesti na gubitak fokusiranja i skalarnosti, gubitak nespecificnosti, gubitak nepoznatoga te gubitak semantičkog materijala (Haspelmath 1997: 150-151).

stale. Posljednji proces koji Lehmann spominje jest fiksacija, kada gramatikalizirani znak zauzima fiksno sintaktičko, potom morfološko mjesto i na kraju postaje svojevrsni „utor u žlijebu“ (Lehmann 1985: 3-4). Ti parametri međusobno su povezani te ako je neki element više gramatikaliziran prema jednom parametru, bit će više gramatikaliziran i prema ostalim parametrima (Haspelmath 1997: 148).

4. Haspelmathova semantička mapa neodređenih zamjenica

Semantičke mape znače metodu opisivanja modela multifunktionalnosti gramatičkih morfema, koja nužno ne implicira pristanak na određeni izbor između monosemičkih i polisemičkih analiza. Nastale su kao odgovor na problem izražavanja multifunktionalnosti pri gramatičkim opisima. Semantičke mape ovise o međujezičnoj usporedbi, a znače geometrijski prikaz funkcija konceptualno-semantičkog prostora koji se povezuje linijama i time čini mrežu.¹⁰ Struktura je funkcija prikazana na mapi univerzalna (Haspelmath 2003: 212-214).

Do sada semantičkim mapama bavili su su Kemmer (1993: 201), Stassen (1997: 578) te van der Auweera i Plungian (1998). Neki ih poznaju pod nazivom „konceptualni prostor“ (Croft 2001: 92), dok su drugi koristili termin „mentalna mapa“ (Anderson 1986) ili „kognitivna mapa“ (Kortmann 1997: 177, 210). Haspelmath (1997: 3-4) je u radu iz 1997. naziva „implikacijskom mapom“. U tome je radu načinio semantičke mape engleskih nizova zamjenica *some* i *any* koje je kontrastirao s funkcijama analognih ruskih nizova zamjenica *-to* i *-nibud* (Haspelmath 2003: 220-221). Haspelmathova semantička mapa neodređenih zamjenica izgleda ovako:



Semantički i pragmatički slične funkcije stoje jedna pokraj druge na semantičkoj mapi. Zamjenice s funkcijom slobodnog izbora uslijed semantičkih promjena uzrokovanih gramatikalizacijom poprimaju funkcije ulijevo na semantičkoj mapi,

¹⁰ Haspelmath se ovdje nadovezuje na programski članak Fergusona koji je 1970. prvi uveo pojam „funkcija“ u kontekstu diglosije i unutarjezičnih sličnosti i razlika (Ferguson 1970: 5-6).

od funkcije slobodnog izbora prema specifičnom poznatom. Pritom šire semantičko područje svojih funkcija, no povremeno mogu i izgubiti izvorne funkcije s desne strane. Takve semantičke promjene uvijek idu samo u jednom smjeru, a ono što ih tjera ulijevo jest tendencija semantičkog „slabljenja“. Naime, funkcije s lijeve strane u semantičkom su smislu „slabije“ od onih s desne. Semantičke mape ujedno predviđaju put semantičkih promjena – serije neodređenih zamjenica mogu se proširiti samo na susjedne funkcije. Pritom se šire postupno, jednu po jednu funkciju (Haspelmath 1997: 131–150).

U ovome će se radu koristeći se Haspelmathovom semantičkom mapom kontrastirati nizovi neodređenih zamjenica nastalih fraznom univerbizacijom u latinskome, rumunjskome te drugim romanskim idiomima. Pritom će se primijeniti podaci iz Haspelmathove baze podataka za neodređene zamjenice iz 40 jezika (Haspelmath 1997: 244–317), te podaci iz rječničkih baza, odnosno mrežnih rječnika (*Dicționar explicativ al limbii române*, *Diccionario de la lengua española*, *Dicționar explicativ al limbii române*, *Diccionari Normatiu Valencià*, *Diccionari Català-Valencià-Balear*).

Neodređene zamjenice koje će se obrađivati u ovome članku izvorno su neodređene zamjenice „slobodnog izbora“. Na semantičkim mapama vidjet će se koje neodređene zamjenice i pod kojim će uvjetima imati semantički pomak ulijevo.

5. Markeri neodređenosti neodređenih zamjenica

Markeri neodređenosti neodređenih zamjenica formalni su elementi koji imaju sve zamjenice te serije, a „nakalemljeni“ su na osnovu zamjenica.¹¹ Nju čine ontološke kategorije kao što su osoba, stvar, vlasništvo, mjesto, vrijeme, način, količina i drugi. Termin „ontološka kategorija“ Haspelmath preuzima od Jackendoffa (1983: 51), od kojeg preuzima i sam termin „kategorija“ (Haspelmath 1997: 21).¹²

Haspelmath spominje „ne znam“ tip markera, „želi/udovoljava“ tip markera, „možda biva“ te „nije bitno“ tip markera. U ovome će se radu usporediti „ne znam“ i „želi/udovoljava“ tip markera u latinskome, njihovi ekvivalenti u rumunjskome, te drugim romanskim jezicima ako se u njima pojavljuje taj fenomen. S obzirom na broj proizišlih serija, stupanj gramatikalizacije te funkcije novonastalih zamjenica vidjet će se na koji način i do koje je mjere rumunjski slijedio latinski predložak više od ostalih jezika.

¹¹ Termin „serije“ zamjenica uvodi Veyrenc (1964: 224).

¹² Haspelmath spominje nešto duži niz ontoloških kategorija od Jackendoffa te razlikuje ontološku kategoriju „osobe“ od kategorije „stvari“. Durie ih naziva epistemološkim kategorijama (Durie 1985), a Mushin kategorijama znanja („knowledge categories“) (Mushin 1995).

5.1. „Ne znam“ markeri neodređenih zamjenica

Prema Haspelmathu, „ne znam“ markeri neodređenosti zamjenica najčešći su markeri neodređenih zamjenica. Nastaju iz fraza koje znače „ne znam“: izvorna je struktura razvoja zamjenice indirektno pitanje „tko/što“ umetnuto u glavnu rečenicu „ne znam“ gdje je veći dio umetnutog pitanja izostavljen jer je jasan iz konteksta. Prema Haspelmathu, neodređene zamjenice nastaju iz takvih konstrukcija jer se koriste u kontekstima u kojima govornik ne zna identitet osobe o kojoj govori (Haspelmath 1997a: 132). Taj je tip markera posebno čest u europskim jezicima, odnosno, neodređene zamjenice tog tipa karakteristične su za europsku areu. No, iznimke su neodređene zamjenice u indonezijskome, u kojemu marker za neodređenost *entah* također potječe iz fraze „ne znam“ (Haspelmath 1997a: 132).¹³ Riječ je o tipu fraze koja dolazi na mjesto objekta, odnosno na mjesto na koje bi došla zamjenica, što omogućava fonološku redukciju (Norde 2009: 77–78).

Primjeri univerbizacija neodređenih zamjenica mogu se naći u staronordijskome, kod neodređene zamjenice *nakkvarr/nokurr* u značenju ‘netko’ te *nakkvat/nokkut* u značenju ‘nešto’ (Boer 1920: 181).¹⁴ Nastale su univerbizacijom iz fraza *ne wait ek hwarir* ‘ne znam tko’ i *ne wait ek hwat* ‘ne znam što’ (Norde 2009: 77). Haspelmath navodi i primjere iz srednjevisokonjemačkoga: *neizwer* ‘netko’ od *ne weiz wer* (‘ne znam tko’), iz staroengleskoga: *nthw* ‘netko’ od *ne wt hw* (‘ne znam tko’), iz dijalektalnog bugarskoga: *na(m)koj* (‘netko’) od *ne znam koj* ‘ne znam tko’, te iz crkvenoslavenskoga: *nekuto* ‘netko’ od **ne ve kuto* (‘ne znam tko’) (Haspelmath 1997a: 131–132).

Također, postoje varijacije u kojima se gramatikalizira retoričko pitanje „tko zna tko/što?“. Zamjenice nastale na temelju takvog tipa konstrukcije jako su gramatikalizirane u litavskome. U litavskome to su *kažkas* (*kažinkas*, *kažnokas*) u značenju ‘netko’, a nastale su od fraze *kas žino kas* ‘tko zna tko’. U drugim jezicima u kojima postoje vrlo su ekspresivne i slabo gramatikalizirane. U češkom to je *kdovikdo* ‘itko’ od fraze *kdo vik do* ‘tko zna tko’, te u njemačkom postoji fraza *wer weiß wer* u značenju ‘netko/netko drugi’, dok je fraza izvorno značila ‘tko zna tko’. Vrlo su ekspresivne varijacije na istu temu i fraze „Bog zna tko/što“ i „đavao zna tko/što“ koje su tipično vrlo slabo gramatikalizirane. U ruskome to su *Bog vest kto* (‘Bog zna tko’), *četrt znaet kto* (‘đavao zna tko’), u hrvatskome i srpskome *bog zna tko / bog zna ko*, u slovačkom *bohvie tko* (‘Bog zna tko’), u francuskome *Dieux sait qui* (‘Bog zna tko’) te u švedsko-

¹³ *Entah dimana* znači ‘negdje’, dok *entah bagaimana* znači ‘nekako’. Nastaju od *entahkan* ‘ne znam’, te *dimana* u značenju ‘gdje’ (Haspelmath 1997: 132).

¹⁴ Norde (2009: 77) tvrdi da Haspelmath u svojem radu iz 1997. (1997a) također govori o ovim oblicima, no da pogrešno navodi oblik *nakkvarr* kao *nekkver*, te da rekonstruirane protogermanske fraze također imaju nekoliko pogrešaka. Norde također kaže da Boer navodi točne oblike, stoga su ovdje prenijeti Boerovi primjeri.

me *Gud vet vad* ('Bog zna tko') (Haspelmath 1997a: 131). Lakoff takve pojave frazne univerbizacije naziva „sintaktičkim amalgamima“, a definira ih kao rečenice unutar kojih se javlja leksički materijal koji se ne referira ni na što u logičkoj strukturi rečenice. Lakoff (1974: 320) pritom navodi takve primjere s *guess what* ('pogodi što') i *guess how* ('pogodi kako'), *God knows what* ('Bog zna što') i *God knows how* ('Bog zna kako') frazama: *John invited you'll never guess how many people to his party* ('John je pozvao **nikad nećeš pogoditi koliko** ljudi na svoju zabavu').

5.2. „Ne znam“ neodređene zamjenice u latinskome

U ranolatinskome iz odnosne rečenice *nescio quis* ('ne znam tko') fraznom univerbizacijom nastaje neodređena zamjenica „tkogod, netko“ kraćenjem finalnog „o“ u *nescio*. Po sličnom principu nastali su i prilozi *nescio unde* ('ne znam odakle', kasnije 'gdjegod') te *nescio quomodo* ('ne znam kako', kasnije 'nekako') (Fruyt 2011: 827-828).

Tablica 4. Prikaz faza koalescencije *nescio*-serije u latinskome¹⁵

Polazište fraza	Početna faza			Napredna faza
	jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
<i>nescio quis</i> (‘ne znam tko’)	<i>nescioquis</i>			<i>nescioquis</i> (‘tkogod’, ‘netko’)
<i>nescio unde</i> (‘ne znam gdje’)	<i>nesciunde</i>			<i>nesciunde</i> (‘negdje’)
<i>nescio quomodo</i> (‘ne znam kako’)	<i>nescioquomodo</i>			<i>nescioquomodo</i> (‘nekako’)

Gledajući s paradigmatске strane parametre integriteta, fonološko trošenje (erozija) sastoji se u kraćenju dugog *o* u *nescio*. Fonološka erozija tipično je radikalna u „ne znam“ neodređenim zamjenicama (Haspelmath 1997: 143), no ne toliko u ovom primjeru. Novonastala je zamjenica monosilabična što upućuje na jaču gramatikalizaciju. Što se tiče paradigmatičnosti, paradigmatizacijom dvije su jedinice (glagolska i zamjenska) stopljene u jednu, čvrsto integriranu paradigmatu s novim značenjem, što također upućuje na jaku gramatikalizaciju.

Gledano sa sintagmatske strane, opseg novonastale neodređene zamjenice sužen je kondenzacijom, te ona sada ili stoji zasebno ili modificira imenicu. Gubitak sintaktičkog opsega vidi se po tome što marker neodređenih zamjenica, glagolski dio *nescio*, ostaje vezan uz zamjenički. Zamjenički dio čuva mogućnost sklanjanja sukladno imenici koju modificira. Koalescencijom dvije jedinice stoje jedna uz drugu, no nema daljnjeg stapanja. Ni zamjenički ni glagolski dio ne pretvara se u afiks.

5.3. Analogni primjeri „ne znam“ markera neodređenih zamjenica u rumunjskome

Samo u rumunjskome očuvane su neodređene zamjenice nastale iz sličnih konstrukcija: regionalizam *nește* te *neștine* iz *nescio quem* ('ne znam koga'), a iz vulgarnolatinskog *nescio quene* nastaje arhaično i dijalektalno *neștine* ('netko')¹⁶, čiji je genitivno-dativni oblik *nescui*. Iz konstrukcije *nescio quid* nastaje supletiv *niște* ili *nește* ('neki'), koje je promijenilo značenje: od izražavanja neke neodređene količine do neodređenog člana u množini za sinkretistički padež nominativ-akuzativ (Dindelegan 2016: 298). Nadalje postoji *nescare* ('neki') nastao od fraze *nescio qualem* ('ne znam koliko'), s varijantama *nescari*, *nescae*, *niscare*, *niscari* i *niscai*. Tim varijantama mogu se dodati i nastavci *-va* i *și*, stoga su mogući i ovi oblici, bez promjene u značenju: *nescareva*, *niscaiva*, *niscaivași*. Iako se većina tih oblika izgubila u modernom rumunjskome (no preživljavaju u transdunavskim dijalektima), *niscaiva* se očuvao kao sinonim za *niște*. One su izvorno imale odnosno-upitnu funkciju, no točni međuoblici gramatikalizacije nisu jasni, stoga se pretpostavlja da su stariji od serija neodređenih zamjenica koje su nastale na temelju glagola *a vrea* ('htjeti') i *a fi* ('biti'). Nadalje postoji kvantifikator *neșchit* (ili *nișchit*) u značenju 'malo' koji je nastao od *nescio quantum* ('ne znam koliko'), a upotrebljava se u frazama tipa *neșchite zile* ('nekoliko dana') (Maiden i dr. 2021: 192–193). Nestao je u modernom rumunjskom, no postoji arumunjski ekvivalent *niscântu* te *niscăn* u meglenorumunjskome (Rosetti 1986: 139).

¹⁶ Prema Dimitrescu i dr. (1978: 284), *quem* prelazi u *quen* uslijed svojevrsnog „okoštavanja“ akuzativnog oblika koji je postao opći oblik (analogno prijelazu *rem* u *rien* u francuskome, a koji je vidljiv i u španjolskom *quien*, portugalskom *quen*, logudorskom *qen*, te kapidorskom *kini*). *Quen* kasnije prelazi u *quene*. Postoje još dvije hipoteze. Prva hipoteza, za koju se zalaže Fischer (1985: 103), odnosi se na korištenje desemantizirane enklitične čestice *-ne* (izvorno interogativna i eksklamativna čestica) rekonstruirane kao **mene*, **tene*, a u svrhu naglašavanja opozicije između naglašanih i nenaglašanih oblika. Fischer kaže da je to inovacija dunavskog latinskog analogna oblicima koji se mogu naći u talijanskim dijalektima i sardskome (*mine*, *mene*, *tine*, *tene*). Druga hipoteza, koju je iznio Poghirc (1962: 491–495), a prenosi Sala, kaže da je riječ o autohtonom porijeklu čestice, koja se može naći i u albanskom *në*, starogrčkom *νη*, te novogrčkom *να* (Sala i dr. 2018: 154, 410).

Tablica 5. Prikaz faza koalescencije *nește*, *niște* serije u rumunjskome¹⁷

Polazište	Početna faza	Napredna faza
fraza	jukstapozicija univerbizacija spajanje	stapanje
nescio quid (‘ne znam što’)	nescioquid	niște (‘neki’) nește ^a
nescio quem (‘ne znam koga’)	nescioquem	neștine (‘netko’) ^b
nescio qualem (‘ne znam kojeg’)	nescioqualem nescioquare*	nescare (‘neki’) (nescari, nescare, niscare, niscari i niscari, nescareva, niscariva, niscarivași) ^c
nescio quantum (‘ne znam koliko’)	nescioquantum	<i>neșchit</i> (ili <i>nișchit</i>) (‘malo’)

a. Taj se oblik javlja u starorumunjskome (Dindelegan 2016: 299).

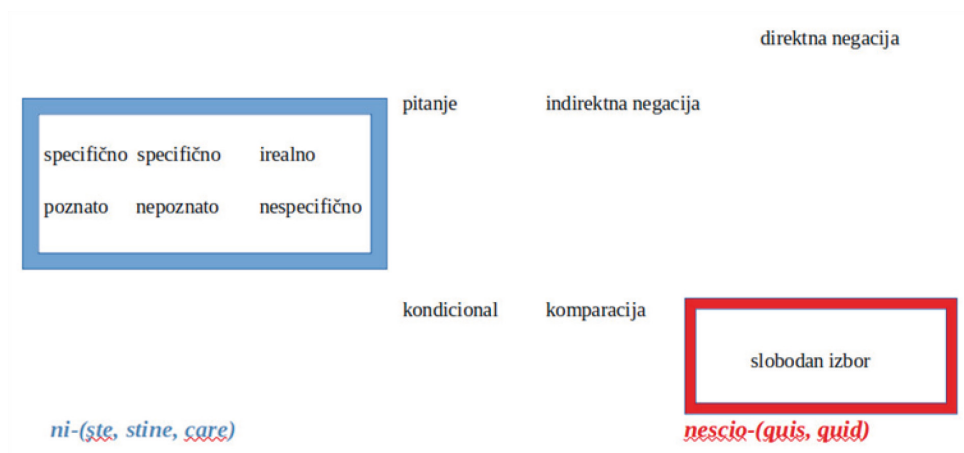
b. Taj se oblik javlja u starorumunjskome (Dindelegan 2016: 325). Može se naći i u modernim rumunjskim dijalektima (Haspelmath 1997: 131).

c. Kod *Ne culcea* se javlja i *neșticavai* koji je teško etimološki objasniti (Dimitrescu i dr. 1978: 281).

Gledajući s paradigatske strane parametar integriteta, fonološko trošenje (erozija) prošlo je više radikalnijih faza, no s obzirom na manjak sačuvanih tekstova u rumunjskome prije šesnaestog stoljeća, teško je s većom preciznošću prikazati dijakronijski pojedine faze. Sastoji se od gubitka slogova i asimilacije koja rezultira monosilabičnom zamjenicom. Novonastala je zamjenica monosegmentalna, što upućuje na jaku gramatikalizaciju. Što se tiče paradigmatičnosti, paradigmaticizacijom je nastala jedna čvrsto integrirana paradigma.

Gledano sa sintagmatske strane, opseg novonastale neodređene zamjenice sužen je kondenzacijom, te ona ili stoji zasebno ili modificira imenicu, što ukazuje na jaku gramatikalizaciju. Gubitak sintaktičkog opsega vidi se po tome što novonastala neodređena zamjenica modificira imenicu uz koju stoji. Neki oblici sadržali su mogućnost sklanjanja, sukladno imeničkom dijelu koji modificiraju. Pojedini oblici također su zadržali mogućnost mijenjanja s obzirom na rod i broj. Koalescencijom dvije jedinice stopljene su u jednu te je pritom glagolski dio u većini oblika pretvoren u prefiks.

Novonastale neodređene zamjenice slijede latinski predložak s obzirom na parametre i procese gramatikalizacije, razlikujući se pritom po radikalnijoj fonološkoj eroziji te većem stupnju koalescencije koja generira prefiks. Rumunjske zamjenice generiraju i veći broj novonastalih serija zamjenica.



1. Semantička mapa zamjenica *nescio*-(*quis, quid*) i *ni*-(*šte, stine, care*)

Budući da je rumunjska paradigma generirala veći broj zamjениčkih oblika te neodređeni član *niște* za imenice u množini, na semantičkoj mapi vidljiva je razlika u funkcijama novonastalih neodređenih zamjenica. Rumunjske su zamjenice pomakom ulijevo prošle kroz veliko semantičko slabljenje koje je rezultiralo gubljenjem izvornih funkcija slobodnog izbora, što je bila izvorna funkcije te zamjenice. No, kako napominju Degano i Aloni (2022: 448), neodređene zamjenice općenito, a posebice one kojima je funkcija slobodnog izbora dominantna, imaju kratak vijek. To implicira da nisu gramatički stabilne, već da mogu izgubiti postojeće funkcije i steći nove.

Evolucija ovih serija zamjenica i njihovo preživljavanje u rumunjskome mogla bi se objasniti postojanjem formalno i semantički sličnih oblika u crkvenoslavenskome i drugim slavenskim jezicima: *nește* jako podsjeća na bugarsko *nešto* i srpsko *nešto* (Maiden i dr. 2021: 192–193). Također, mogla bi se objasniti sličnim procesima nastanka neodređenih zamjenica iz „ne znam“ fraza, ili nastankom iz složenica sastavljenih od negativnih čestica i upitno-odnosnog dijela, uz semantički pomak prema neodređenosti u pozitivno-izjavnim kontekstima (Jäger 2010: 813–814).¹⁸

U novijem rumunjskom javlja se novi niz slabo gramatikaliziranih zamjenica nastalih po istom predlošku: *nu știu cine* ‘ne znam tko’, odnosno ‘netko’, *cine știe cine* ‘tko zna tko’, odnosno ‘netko’, *Dumnezeu/naiba știe cine* ‘Bog/vrag zna tko’, odnosno ‘netko’ (Maiden i dr. 2021: 197). Budući da je izvorna fraza procesima gramatikali-

¹⁸ Te su neodređene zamjenice u slavenskim jezicima porijeklom kombinacije negativne čestice *ne i zamjениčkog dodatka *kw* (PIE *ne-kw). Drugim riječima, izvedene su iz nekadašnjih negativnih neodređenih zamjenica, no tijekom vremena prošle su kroz semantički zaokret prema pozitivnijem značenju, da bi počele služiti kao antonimi negativnim neodređenim zamjenicama kao što su *nikto, ništo* (Jäger 2010: 813–814).

zacije „potrošena“, započet je novi ciklus gramatikalizacije (Lehmann 1985: 10), koji se ponekad naziva i spiralom (Gabelentz 1901: 256; Meillet 1912: 140f).

Moguće objašnjenje za brojnost ovih zamjenica u rumunjskome moglo bi se potražiti i u supstratskim, tračkim i ilirskim jezicima. Naime, i u albanskome postoje brojne slične zamjenice koje se temelje na jako gramatikaliziranom markeru neodređenosti *di*, koji je identičan korijenu glagola *di* ‘znati’.¹⁹ To su *di-kush* ‘netko’ (*kush* ‘tko’), *di-ç* ‘nešto’ (*ç* ‘što’), *di-ku* ‘negdje’ (*ku* ‘gdje’). One, kao i rumunjske, imaju mogućnost sklanjanja po padežima: dativ i ablativ od *dikush* je *dikujt*, akuzativ je *dikë*. Haspelmath ih smješta u neodređene zamjenice s markerom „ne znam“, no pritom napominje da nije sasvim jasno pripadaju li „ne znam tko/što/gdje“ tipu, „tko zna tko/što“ tipu ili možda novom tipu koji bi se svodio na retoričko pitanje „znam li koga/što?“ (Haspelmath 1997: 131–132).

Albanski po istome predlošku kao i rumunjski generira prilog *kushedi* u značenju ‘možda’, a izvorna fraza znači ‘tko zna’.²⁰

5.4. Analogni primjeri „ne znam“ markera neodređenih zamjenica u drugim romanskim jezicima

Drugi romanski jezici temelje „ne znam“ markere na frazama koje se temelje na glagolu *sapio*, *sapere*. U francuskome na temelju toga glagola nastaje neodređena zamjenica, a u drugim romanskim jezicima nastaju prilozi.

5.4.1. Francuski primjer gramatikalizacije je ne sais quel

Od ostalih romanskih jezika francuski čuva frazu *je ne sais quel* (‘ne znam što/koji’, odnosno ‘neki’) (Haspelmath 1997: 132). Novonastala fraza ima mogućnost sklanjanja s obzirom na rod i broj: *je ne sais quel*, *je ne sais quels*; a ženski rod u jednini i množini: *je ne sais quelle*, *je ne sais quelles*. Postoje i varijacije zamjenica po sličnom predlošku: *Dieu sat quiel* ‘Bog zna što’, odnosno ‘štogod’ i *on ne sait quel* ‘tko zna što’, odnosno ‘štogod’. No budući da ovdje nema stapanja riječi, nego čitava fraza djeluje kao cjelina, riječ je o transgresivnoj, a ne fraznoj univerbizaciji (Lehmann 2020: 2–3).

¹⁹ Prema albanskom etimološkom rječniku *di* je etimološki povezano s PIE **dhei* ‘vidjeti’ (Orel 1998: 64). Demirajev mrežni albanski etimološki rječnik kaže da *di* potječe od PIE **dheiH-* u značenju ‘primijetiti, razmisliti’ (<https://www.win.tue.nl/~aeb/natlang/ie/alb.html>, pristupljeno 3. kolovoza 2024.).

338 ²⁰ *Kushedi* se koristi i kao čestica za izražavanje sumnje (Newmark i dr. 1982: 320).

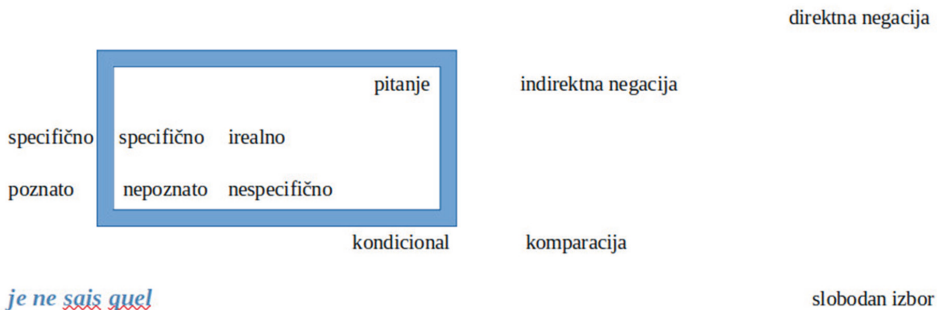
Tablica 6. Prikaz faza koalescencije fraze *je se sais quel*²¹

Polazište	Početna faza			Napredna faza
fraza	jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
Ego non sapio qualem* (‘ne znam kojeg’)	je ne sais (pas) quel			je ne sais quel (‘ne znam koji’)

Gledajući s paradigmatičke strane parametar integriteta, fonološko trošenje svelo se na gubitak slogova i asimilaciju unutar riječi, no nema stapanja riječi. Novonastala je zamjenica polisilabička što upućuje na slabiju gramatikalizaciju. Što se tiče paradigmatičnosti, paradigmatizacija četiriju riječi tvori čvrsto integriranu paradigmatičku s novim značenjem.

Gledano sa sintagmatske strane, opseg novonastale neodređene zamjenice sužen je kondenzacijom. Novonastala zamjenica modificira imenicu koju zamjenjuje, te postoji slaganje po rodu i broju. Koalescencije nema, iako četiri jedinice djeluju kao jedna cjelina.

Novonastala neodređena zamjenica djelomično čuva varijabilnost u obliku roda i broja. Zbog univerbizacije iskazivanje se roda i broja eksterniziralo, odnosno, nastavak za broj i rod dodaje se na kraj fraze (Lehmann 2020: 24).



2. Semantička mapa zamjenice *je ne sais quel*

Kako je vidljivo iz semantičke mape, novonastala zamjenica udaljila se od funkcija slobodnog izbora. Takav pomak ulijevo ukazuje na veći stupanj semantičkog slabljenja.

²¹ Prikaz faza koalescencije fraze *je se sais quel* rad je autora ovog članka.

5.4.2. Primjeri gramatikalizacija „ne znam“ markera neodređenih zamjenica u drugim romanskim jezicima koji se temelje na glagolu *sapio*, *sapere*

Rumunjski se razlikuje od ostalih romanskih jezika i po onim univerbizacijama kojih u rumunjskome nema. Slijedi primjer fraze *quis sapit* ('tko zna') koja u talijanskome, španjolskome, galicijskome, sardskome, portugalskome i katalonskome rezultira gramatikaliziranim prilogom. Varijacija na tu temu javlja se u okcitsanskome koji ima *bensai* (s promjenom značenja od 'dobro znam' do 'možda znam').

Tablica 7. Prikaz faza koalescencije priloga nastalih iz fraze *quis sapit*²²

Polazište fraza	Početna faza			Napredna faza
	jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
<i>quis sapit</i> 'tko zna'	<i>quissapit</i> *		<i>qui sait</i> (franc.)	<i>chissà</i> (tal.)('možda')
			<i>quiçab</i> (starošp.)	<i>quiçá</i> (šp., galic.)('možda')
				<i>quiçá</i> (portug.)('možda')
				<i>quissà</i> (katal.)('možda')
				<i>cusà</i> ²³ (sard.) ('možda')

Koncept „znanja“ jedan je od mogućih glagolskih izvora priloga „možda“.²⁴ Slične konstrukcije ima i osetski *či zony* ('tko zna'), te gotski *wait-ei* ('(ja) znam-da') (Ramat i Ricca 1998: 235–236).²⁵

6. „Želim/udovoljava“ markeri neodređenih zamjenica

Neki markeri neodređenih zamjenica u kombinaciji s upitnim zamjenicama izražavaju „želju“ ili „udovoljavanje/sviđanje“. U latinskome to su *qui-vis* 'itko' (od *vis* 'želiš'), *qui-libet* 'itko' (od *libet* 'svida se'), u španjolskome *cualquiera* (od *quiera* 'želi' u konjunktivu), u talijanskome *qualsivoglia* (od *voglia* 'želi'), u ruskome to su *kto-libo* 'bilo tko' (od *libo* 'drago') i *kto ugodno* 'itko' (od *ugodno*), u rumunjskome *cine-va* 'netko' (od *va* 'želi'), u bugarskome *koj-gode* 'itko' (crkvenoslavenski *gode* 'ugodno, prikladno'), u osetskome *či-faendy* 'itko' (od *faendy* 'želiš'), slovački *vol'a-k-to* 'itko' (od *vol'a* 'htjeti') te u srpskome i hrvatskome *ko mu drago* u značenju 'itko' (Haspelmath 1997: 134). Rečenice koje služe za izvor ovakvih zamjenica obično su

²² Prikaz faza koalescencije priloga nastalih iz fraze *quis sapit* rad je autora ovog članka.

²³ *Cusà* u sardskome može imati funkciju priloga, usklika i veznika (Brucale, Lo Baido, Mocchiari 2022: 413).

²⁴ Drugi su izvori priloga *možda* frazne sintagme tipa „može biti“, konstrukcije koje sadržavaju u sebi koncept „slučajnosti“ te pridjevski izvori koji znače „lako“ (Ramat, Ricca 1998: 235).

²⁵ Dijakronijski govoreći, prilog koji znači „možda“ vrlo je nestabilan, podložan stalnoj mijeni i zamjeni. Latinsko *forsit*, na primjer, preživljava samo u talijanskom i možda u sardskom (*forsi*). Ipak, u sardskom to je vjerojatnije posuđenica iz starotalijanskoga (Ramat, Ricca 1998: 270).

parafraze rečenica koje sadrže zamjenicu s funkcijom slobodnog izbora tipa „možeš uzeti *bilo što*“ ili „možeš uzeti *bilo što ti godi*“. Predikat „želi/udovoljava“ u oba je slučaja predikat nespecifične slobodne odnosne rečenice, što se prema Haspelmathu odnosi na imensku rečenicu. „Slobodne rečenice“ u ovom kontekstu znači da su semantički nespecifične, te se, na primjer, u engleskome mogu prepoznati prema *wh-ever* komponenti. Hipotetički izvori tih rečenica također objašnjavaju zašto su markeri neodređenosti ovog „želi/udovoljava“ tipa sufiksi, dok su markeri „ne znam“ tipa prefiksi (Haspelmath 1997: 134).

Jeziци koji nemaju neodređene zamjenice tog tipa koriste upravo takve konstrukcije kako bi izrazili isto značenje. Neodređene zamjenice s markerom „želim/udovoljava“ u početku izražavaju slobodan izbor, što potvrđuju i ovi primjeri u španjolskome: *Puedes traerme cualquier libro* (‘Možeš mi dati bilo koju knjigu’); u latinskome primjer kod Kvintilijana, 81 *Utrum-libet elige: alterum incredibile est, alterum nefarium* (‘Možeš izabrati bilo koju knjigu: jedna je nevjerojatna, druga grešna’); te primjer iz ruskoga: *Ty možeš sprosit čto ugodno* (‘Možeš tražiti bilo što’) (Haspelmath 1997: 135).

6.1. Primjeri „želim/udovoljava“ markera neodređenih zamjenica u latinskome – quidvis, quodvis, utervis, ubivis

U ranijim fazama latinskoga postojao je veći broj setova neodređenih zamjenica u različitim stupnjevima gramatikalizacije što je vidljivo na većem broju djelomično gramatikaliziranih primjera glagola *velle*: *Dominus quid volet faciet*. (Katon R. R. 47) „Gospodar će učiniti što želi (=štogod)“ i *Facile cuj velles tuam causam probares*. (Katon Verr. 4.28) „Lako možeš dokazati svoj slučaj kome želiš (=komegod)“ (Haspelmath 1997: 146).

Tako već formirane zamjenice koegzistirale su s cjelovitim odnosnim rečenicama koje su se sastojale od glagola *velle* kao predikatima. Rečenice su varirale ne samo prema odnosnom elementu koji se u njima javljao, nego i s obzirom na način, vrijeme, a uz *velle* i broj i lice. Usporedi li se inventar dva rana latinska autora, Katona i Terencija, od 44 rečenice s *velle* kod Katona u *Res rustica*, te 77 kod Terencija. U 48 % Katonovih rečenica, te u preko 80 % Terencijevih rečenice s *velle* javljaju se simultano uz odnosne zamjenice što svjedoči o njihovoj sve češćoj gramatikaliziranoj upotrebi od ranolatinskih autora prema kasnijima. Najvjerojatnije su konstrukcije koje su vodile do pojačanog stupnja gramatikalizacije odnosne rečenice uvedene veznicima, zamjenicom u akuzativu s neodređenom zamjenicom ili bez veznika. U drugim slučajevima, kad je substantivirani referent bio prisutan, *attractio relativa* (‘relativno privlačenje’) uzrok je nastajanja neodređenih zamjenica. Takvo „privlačenje“ posebno je često kod referenata u ablativu: *quovis illos tu die redducas* ‘možeš ih vratiti natrag (na pravi put) koji god dan’ (Terencije, *Adelphoe* 829–830). Kod ovih

zamjenica gramatikalizacija je bila postupan proces, bez deleksikalizacije, smanjenja semantičkog značenja, morfofonemske erozije, no uz javljanje fosilizacije glagolskih oblika te u nekim slučajevima metaanalize rečeničnih dijelova (Rosén 2009: 103–104). Te zamjenice mogu sklanjati zamjenički dio paradigme, kako je vidljivo u sljedećem primjeru: *virum in quovis loco paratum* ‘čovjeka u kojem god mjestu spremna’ (Terencije, Andria 718–719) (Rosén 2009: 98).

U kasnijem latinskom usustavile su se neodređene zamjenice s većim stupnjem gramatikalizacije iz *-vis* serije, kao na primjer *qui-vis* ‘itko, tko god’, koje više nemaju samo ulogu odnosnih rečenica.²⁶ Jedan od najuočljivijih primjera potpune gramatikalizacije odnosnih rečenica jesu zamjenice *qui(d)vis* ‘tkogod’, *quodvis* ‘štogod’, *ubi-vis* ‘gdjogod’, *utervis* ‘kojigod’ i rijetki *quemvis* ‘koga god’.

Tablica 8. Prikaz frazne univerbizacije latinskih neodređenih zamjenica *-vis* serije²⁷

Polazište fraza	Početna faza			Napredna faza
	jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
<i>quid vis</i> (‘što želiš’)		<i>quidvis</i>		<i>quidvis</i> (‘štogod’) pridjevsko značenje
<i>quod vis</i> (‘što želiš’)		<i>quodvis</i>		<i>quodvis</i> (‘štogod’) imeničko značenje
<i>qui vis</i> (‘koji želiš’)		<i>quivis</i>		<i>quivis</i> (‘kojigod’)
<i>uter vis</i> (‘kojeg želiš (od dvoje’))		<i>utervis</i>		<i>utervis</i> (‘kojigod’)

Gledajući s paradigmatičke strane parametar integriteta, fonološkog trošenja (erozije) nema. Ipak, novonastala je neodređena zamjenica monosegmentalna što upućuje na jaču gramatikalizaciju. Gubitak sintaktičkog opsega vidi se po tome što marker neodređenih zamjenica, glagolski dio *vis*, ostaje vezan uz zamjenički. Što se tiče paradigmatičnosti, paradigmatizacijom dvije su jedinice (glagolska i zamjenska) spojene u jednu, čvrsto integriranu neodređenu zamjenicu s novim značenjem.

Gledano sa sintagmatske strane, opseg novonastalih neodređenih zamjenica sužen je kondenzacijom, te ona sada ili stoji zasebno ili modificira imenicu. Novonastale zamjenice zadržale su mogućnost sklanjanja u skladu s imenicom. Koalescencijom dvije jedinice stopljene su u jednu, no nema daljnje fonološke erozije. Ni zamjenički ni glagolski dio nakon koalescencije nema funkciju afiksa. I ova je serija zamjenica relativno plodonosna što se tiče varijacije zamjenica i priloga.

²⁶ Gramatikalizirane zamjenice vrlo su rijetke u pretklasičnom latinskom – u tzv. *Lex duodecim tabularum* („Zakonik dvanaest ploča“ iz 5. stoljeća pr. Kr.) ih nema, kao ni u korpusu latinskih epigrafskih spomenika CIL I (natpisi prije 44. pr. Kr.), a nema ih ni u preživjelim relikvima Enijevih (239. – 169. pr. Kr.) i Pakuvijevih djela (220. – 130. pr. Kr.).

342 ²⁷ Prikaz frazne univerbizacije latinskih neodređenih zamjenica *-vis* serije rad je autora ovog članka.

6.1.2. Frazna univerbizacija priloga – paradigmatski primjeri tipa ubivis, quavis, quamvis, quantumvis

Kombinacija aglutinacije modalnog glagola i odnosnog kvantifikatora rađa i prilog, kako je posvjedočeno već kod Katona. Prilog *ubivis* ('gdjegod') slijedi isti predložak kao i prije spomenute neodređene zamjenice i javlja se u otprilike isto vrijeme, kada je posvjedočen u korpusu ranolatinskih autora. Javljaju se i varijacije: *quavis* 'na koji god način', *quamvis* ili *quantumvis* 'koliko(god)', koji izražavaju pojačani intenzitet. Sintagma *quam vis* 'koliko god želiš' postaje prilog *quamvis* 'mnogo', da bi potom naknadnom gramatikalizacijom preuzela ulogu dopusnog veznika (uz pridjev ili prilog) i postala standardni veznik *quamvis* 'ma kako'.

Tablica 9. Prikaz univerbizacije latinskih priloga -vis serije²⁸

Polazište	Početna faza			Napredna faza
fraza	jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
quam vis ('koju želiš')	quamvis			quamvis ('makako')
quantum vis ('koliko želiš')	quantumvis			quantumvis ('koliko god')
ubi vis ('gdje želiš')	ubivis			ubivis ('gdjegod')

Iz tablice je vidljivo da latinski generira veliki broj priloga po istome uzorku.

6.2. Analogni primjeri „želim/udovoljava“ markera neodređenih zamjenica u rumunjskome – oarece, oarecare²⁹, oarecine

U rumunjskom postoji sličan proces kojim neodređene zamjenice *oarecare* ('kojigod') i *oarece* ('štogod') nastaju kao i u latinskome. Ti nizovi neodređenih zamjenica koji se temelje na „želim/udovoljava“ markeru (*oare/ori*, *vare/veri*, te *-va* nizovi) po broju su nizova zamjenica najbrojniji (Maiden i dr. 2021: 191).

Oare/veri prema Philippideu nastaje od **voare* koje je nastalo od **vole(t)* (Philippide 2015: 625). Philippide nadalje smatra da je *ori* nastalo od *voles*, a da je *veri* nastalo od *velis*.³⁰ *Oare* reflektira pad početnog konsonanta, a taj se pad javlja i u drugim

²⁸ Prikaz univerbizacije latinskih priloga -vis serije rad je autora ovog članka.

²⁹ Fălăuş (2015: 1) naziva rumunjske zamjenice *oarecare* i *vreun* (i njihove varijacije) jedinim epistemijskim neodređenim zamjenicama u rumunjskome. Epistemijske neodređene zamjenice definira kao egzistencijalne (neodređene zamjenice) koje iskazuju govornikovo neznanje ili nezainteresiranost s obzirom na referenta neodređene zamjenice. Pritom navodi da je zamjenica *vreun* nastala od latinskog *volet* (Fălăuş 2015: 2) što prema *dexu* nije točno. Naime, vjerojatnije je da je nastala od *vere* i *unus* (<https://dexonline.ro/definitie/vreun>, pristupljeno 9. ožujka 2024.).

³⁰ *Oare* je usporedivo s albanskim *valle*, također iz hiperkorektnog latinskog *volet* (Rosetti 1986: 500).

obicima istoga glagola, kao što je prijelaz *voi* u *oi* u prvom licu jednine. *Vare* pak reflektira redukciju diftonga *oa* u *a* (Arvinte 2007: 300). Tako promijenjeni, oba oblika gube vezu s glagolom *a vrea*, čije je treće lice jednine bilo *va*. Prema Haspelmathu (1997: 318), *ori* je nastalo od *velis* (konjunktivni oblik), a *oare* od *volet*, iz čega je nastalo *voare*, te iz njega *oare*. Prema njemu, *va* također nastaje iz *voare*. Rosetti (1986: 500) pak smatra da *vare*, *oare* dolaze od *volet*, a da *ori* dolazi od drugog lica *voles*.

Ova serija zamjenica dobro je posvjedočena u najranijim sačuvanim tekstovima, zabilježena su čak 433 pojavljivanja u CETRV-u.³¹ Udaljavanje od izvorne paradigme glagola, semantička promjena i visoka učestalost tih složenica sugeriraju da su *oare/veri* složenice starije od ostalih složenica koje se temelje na hiperkorektnom glagolu **volere* (Maiden i dr. 2021: 194). Ti su oblici vrlo raznoliki i obuhvaćaju odnosne zamjenice *vare*, *oare*, *ori*, *veri* (sve su inačice istog predložka s istim značenjem), relative *care* ('koji'), *cine* ('tko'), *ce* ('što'), *cât* ('koliko'), *unde* ('gdje').³² Ti relativni tvore zamjenice *oarecine* 'netko, bilo tko', *oarecare* i *oarece* 'bilo što, što god' i *oarecât* 'kolikogod'. *Oarecine* se može koristiti i u postpoziciji: *un om oarecine* 'neki čovjek', *un preot oarecine* 'neki svećenik' (Maiden i dr. 2021: 193).

Kao i latinske neodređene zamjenice, neki oblici mogu se sklanjati, kao zamjenica *oarecine* koja ima genitivno-dativno oblik *oarecui*. *Oarecare* se obično javlja u poopćenom obliku za jedninu i množinu: *oarecare om* 'neki čovjek', no u rijetkim situacijama postoji i oblik za množinu: *oarecari preoți* 'neki svećenici'. Kao zamjenica ima oblik relativa uz postponirani član, a mijenja se i s obzirom na rod: nominativno-akuzativni oblik, muški rod *oarecarele*, ženski rod *oarecarea*; muški rod množina je *oarecarii*, a ženski rod *oarecarele*. Genitivno-dativni oblik za muški rod u jednini je *oarecărui(a)*, za ženski rod u jednini *oarecărei(a)*, a za muški i ženski oblik u množini je *oarecărora*.

Počevši od prvog posvjedočenog teksta „Psaltirea Hurmuzaki“ (oko 1500. godine) primjećuje se supostojanje formi, sastavljene od *vare* (*oare*), *veri* i *ori*, što svjedoči i o ranijoj formaciji tih oblika, vjerojatno u 13. ili 14. stoljeću ili čak prije. U toj najranijoj fazi zamjenice *oarecine/varecine/oricine* bile su korištene i kao zamjenički pridjevi, što odudara od njihove isključivo pronominalne upotrebe u modernom rumunjskome.³³ Zamjenički pridjev u postponiranom položaju imao je član od 15. sve do 18 stoljeća: *un plugariu oarecarele* „neki seljak s plugom“. Gramatikalizacija je bila moguća zbog morfosintaktičke asocijacije interogativne čestice *oare*, *veri*

³¹ CETRV, odnosno *Corpus electronic al textelor românești vechi* (1521. – 1640.) odnosi se na „Elektronički korpus tekstova na starorumunjskome (1521-1640)“.

³² *Care* ('koji') nastaje od *qualis* ('koji'), a *ce* ('što') od *quid* ('što').

³³ Na primjer: *...când caută oarecine să se îmbogățească; ...spune că era un om oarecine...* (...kad se netko pokušava obogatiti, ...kaže da je bio 'netko'...) (Bodoc i dr. 2016: 230).

sa zamjenicom *cine* ('tko') i *ce* ('što'). S vremenom, *oare* gubi interogativno značenje u procesu u kojem se stvarala neodređena zamjenica (Bodoc i dr. 2016: 229–230).

Primjećuju se varijacije u upotrebi *varece* i *oarece*, ponekad i u istoj frazi.³⁴ Serija s *vare* bila je manje zastupljena u starim tekstovima, a ti su tekstovi ponekad imali obje serije zastupljene, pa bi se javljali *varecine* i *oarecine* jedan uz drugi. Ima slučajeva u kojima se javlja i kao imenica, s postponiranim članom (Bodoc i dr. 2016: 230).³⁵ U modernom rumunjskom varijanta s *vare* nestala je iz upotrebe, dok se *oare* serija očuvala. Postoje i varijante sa *și* (*oareșcare*, *oareșcum*), koje do danas čuvaju substandardni registri (Maiden i dr. 2021: 193).

U suvremenom rumunjskom, od 19. do 20. stoljeća, ustalila se upotreba zamjenica s varijantom *ori*, nauštrb varijantama s *vare* i *veri* – *oricine*, *orice*, *oricare*, *oricât* ('tkogod', 'štogod', 'kojigod', 'kolikogod').³⁶ Zamjenica *oricare*, koja je u prijašnjim stoljećima imala raznoliku upotrebu, na početku 19. stoljeća još zadržava oblike s članom: *oricarea*, *oricarii* i *oricarele*, no oni postupno nestaju iz upotrebe. Što se tiče varijanti s *oare*, i dalje se koristi u obliku *oarecare*, dok se oblici *oarecine* ('tkogod') i *oarece* ('štogod') koriste rjeđe (Bodoc i dr. 2016: 241).³⁷ U ranijoj fazi jezika zabilježen je i oblik *oareunul* (od *oare* i *unul*), koji kasnije postaje *oriunul* (Dimitrescu i dr. 1978: 282).

³⁴ Și tot varece avea, toți porobocii, și muierile fuseră prinși, și prădară tot oarece era în casele lor. („I zarobili su sve što su imali, i svu djecu i žene, i oduzeli sve što je bilo u njihovim kućama.“) (Bodoc i dr. 2016: 230).

³⁵ Întru aceale zile să născu un oarecarile. („U one dane rodi se neki posebnjaković.“) (Bodoc i dr. 2016: 231).

³⁶ Iako su oblici s *veri* posvjedočeni još u 19. stoljeću u Munteniji (*vericare*, *verice*) i Moldaviji (*verice*, *verce*), gramatičari ih već u prvoj polovini 20. stoljeća spominju kao zastarjele i izvan upotrebe (Bodoc i dr. 2016: 239).

³⁷ Za primjere svih 40 načina različitih upotreba ovih zamjenica upućujemo na ekstenzivnu listu u članku autora Bodoc i dr. (2016: 231–239).

Tablica 10. Prikaz frazne univerbizacije rumunjskih zamjenica *oare/veri* serije³⁸

Polazište		Početna faza			Napredna faza
frazna		jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
quid vult volet* (‘što želi’)	quid	volet quid*	vare/vari/ voare ce ori/ oare ce		ori/oare ce oarece (‘štogod’)
quem vult volet* (‘koga želi’)	quem	volet quem*	vare/vari/ voare ori/oare quene	ori/oare cine	oarecine (‘koji god’)

Gledajući s paradigmatičke strane parametar integriteta, fonološko trošenje (erozija) sastoji se u gubitku slogova i asimilaciji. Došlo je do više radikalnih faza fonološke erozije, no zbog manjka pisanih spomenika iz najranijih faza rumunjskoga, teško je s većom preciznošću rekonstruirati pojedine faze gramatikalizacije. Novonastala je zamjenica monosilabička što ukazuje na jaču gramatikalizaciju. Gubitak sintaktičkog opsega vidi se po tome što marker neodređenih zamjenica, glagolski dio *oare/veri*, ostaje vezan uz zamjenički. Zamjenički je dio djelomično zadržao mogućnost sklanjanja s obzirom na imenicu koju zamjenjuje. Što se tiče paradigmatičnosti, paradigmatizacijom dvije su jedinice (glagolska i zamjenska) stopljene u jednu, čvrsto integriranu paradigmatu s novim značenjem.

Gledano sa sintagmatske strane, opseg novonastale neodređene zamjenice sužen je kondenzacijom, te ona sada ili stoji zasebno ili modificira imenicu, što ukazuje na jači stupanj gramatikalizacije. Koalescencijom dvije su jedinice spojene te potom daljnjim fonološkim promjenama stopljene u jednu. Glagolski dio preuzima ulogu prefiksa, što ukazuje na jaču gramatikalizaciju. Novonastale neodređene zamjenice slijede latinski predložak, no stupanj fonološke erozije puno je veći što sugerira i veći stupanj gramatikalizacije. Broj novonastalih serija zamjenica (i priloga) nadilazi latinske zamjenice.

U albanskome također postoje nizovi zamjenica koji se temelje na „želim/udovoljava“ markeru. Među ostalima to su *kush-do* ‘tko želi’ (od *kush* ‘tko’ i *do* ‘želi’)³⁹, odnosno ‘tkogod’, *cili-do* ‘tko želi’, odnosno ‘itko’, *ç-do* ‘što želi’, odnosno ‘išta, štogod’, *çfarë-do*, *se-do* ‘što želi’, odnosno ‘štogod’ itd. Albanske se zamjenice kao i rumunjske mogu deklinirati (na primjer, dativ i ablativ od *kushdo* je *kujtdo*, ablativ je *këdo*), te kao i rumunjske imaju velik broj nizova zamjenica i priloga. Sherko je u članku iz 2015. istraživala moguće načine aglutinacije albanskih zamjenica i zaključila da

³⁸ Prikaz frazne univerbizacije rumunjskih zamjenica *oare/veri* serije rad je autora ovog članka.

³⁹ „Do“ u infinitivnom obliku glasi „dua“ i znači ‘voljeti’ prema Orelovom albanskom etimološkom rječniku. Orel smatra da je nastalo od proto-albanskoga *dausna, što je povezano s PIE *geus ‘kušati’ (Orel 1998: 78). Prema Demirajevom mrežnom etimološkom rječniku glagol znači ‘htjeti, željeti’ i nastao je od proto-albanskoga *duam, što nastaje iz PIE *deuh2-(s)- ‘nedostajati (u čemu), željeti (stvar)’ (<https://www.win.tue.nl/~aeb/natlang/ie/alb.html>, pristupljeno 3. kolovoza 2024.).

u usporedbi s engleskim, u albanskome ima 4,5 puta više zamjenica te 3 puta više sastavnih struktura za tvorbu zamjenica (Sherko 2015: 40). Razlika je između albanskih i rumunjskih zamjenica u tome što se rumunjske zamjenice temelje na latinskim glagolima i slijede latinski predložak, dok albanske slijede isti predložak, no koriste svoje autohtone glagole (u istome značenju). Stoga bi se moglo pretpostaviti da je u nekom od supstratskih jezika postojala slična konstrukcija s obiljem zamjenica koje su se mogle sklanjati.

Ori u rumunjskome također znači ‘ili’ te se rumunjski time pridružuje nizu jezika (japanski, korejski, ruski, mađarski, portugalski, baskijski, latvijski, osetski, hausa) čije neodređene zamjenice imaju isti oblik za rastavne veznike. Latinski također ima rastavni veznik *vel* u značenju ‘ili’ koji je kao i u rumunjskome nastao od glagola *velle* (Haspelmath 1997: 166–168). Ta se pojava obično objašnjava vezom između univerzalne kvantifikacije i sastavnih veznika s jedne strane, te egzistencijalne kvantifikacije i rastavnih veznika s druge strane (Haspelmath 1997: 165).

6.2.1. Analogni primjeri priloga u rumunjskome – *oarecât*, *oarecum*, *oareunde/oriunde*, *oarecând*

U rumunjskome postoje analogni primjeri priloga koji su nastali sličnim postupkom kao i u latinskome. To su *oarecum* ‘ipak’, *oareunde/oriunde* ‘gdjegod’, *oarecând* ‘bilo kad, kadgod’, *oarecât* ‘koliko god’, *ori încotro* ‘u kojem god smjeru, kamo god’.

Tablica 11. Prikaz univerbizacije rumunjskih priloga *oare/ori-* serije⁴⁰

Polazište frazza	Početna faza			Napredna faza
	jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
quantus vult 'koliko želi'	quantus volet*	volet quantus	vare/vari cât ori/ oare câț	oarecât ('koliko god')
quando vult 'kada želi'	quando volet*	volet quando	vare/vari când ori/ oare când	oarecând ('bilo kada')
unde vult 'gdje želi'	unde volet*	volet unde	vare/vari unde ori/ oare	oriunde ('bilo gdje')
qualis vult 'kako želi'	qualis volet*	volet qualis	vare/vari cum ori/ oare cum	oarecum ('kako god')
qualis (sic) vult 'kako želi'	quali(sic)vult*	voletsic qualis	vare/vari si cum ori/oare si cum	oareșicum ('kako god')

U tablici je vidljivo da kao i latinski, rumunjski generira velik broj priloga nastalih po istome predlošku. U drugim romanskim jezicima nema ekvivalentnih priloga.

6.2.2. Analogni primjeri „želim/udovoljava“ markera neodređenih zamjenica u rumunjskome -va serije

U rumunjskom također postoji niz neodređenih zamjenica nastalih po istom predlošku, no kod kojih je zamjenski dio na početku amalgamirane zamjenice. Te su zamjenice *cineva* 'tko', *ceva* 'što', *careva* 'nešto' te prilozi *câtva* 'nekoliko', te njihove varijacije *câtăva*, *câtiva*, *câteva*. Te su zamjenice zadržale mogućnost sklanjanja pa je *cuiva* genitivno-dativno oblik za *cineva*, a genitivno-dativni oblik za *careva* je *căruiva*. *Va* nastaje iz *vrea*, odnosno oblika trećeg lica jednine prezenta *va* od **vole(t)*. Razlika između dva ishoda od **vole(t)* (markeri *va* i *oare/veri*) posljedica je različitih stadija u formaciji neodređenih zamjenica: *oare/veri* serija je starija, dok je *-va* serija nastala kasnije, iz konstrukcije s glagolom *a vrea*.⁴¹ Ta je složenica u početku s obzirom na funkciju mogla pripadati u „slobodan izbor“ tipu neodređenih zamjenica (što bi se očekivalo od značenja *a vrea*, 'željeti'). Ipak, u najranijim sačuvanim tekstovima već ima značenje kao u modernom rumunjskome – *cineva* znači 'netko', ne 'svatko'. Obje serije također se razlikuju s obzirom na položaj: *oare/*

⁴⁰ Prikaz univerbizacije rumunjskih priloga *oare/veri* serije rad je autora ovog članka.

⁴¹ Zbog manjka pisanih spomenika teško je sa sigurnošću rekonstruirati točan proces fonoloških promjena za obje komponente, no Rosetti sugerira da je *-va* komponenta nastala od *vult*, preko kasno-latinskog *volet* > **voare* > *vare* > *va* (Rosetti 1986: 139).

veri serija nalazi se u proklitičnom, a *-va* serija u enklitičnom položaju (Maiden i dr. 2021: 194-195).

Također, postoji i serija zamjenica koja spaja *-va* seriju s *-alt* (inače zamjeničkim pridjevom *alt* 'drugi') koji može imati postpozitivni član: *altul* 'netko drugi'. To su *altcineva* 'netko drugi' te vrlo rijetki *altcareva* 'netko drugi', *altceva* 'nešto drugo', *altundevea* 'negdje drugdje', *altcândva* 'neko drugo vrijeme', *altcumva* 'neki drugi način' (Maiden i dr. 2021: 199).

Tablica 12. Prikaz univerbizacije rumunjskih zamjenica *-va* serije⁴²

Polazište	Početna faza			Napredna faza
fraza	jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
quem vult ('tko želi')	quemvolet	quenevoare	cinevare	cineva ('netko')
quid vult ('što želi')	quidvolet			ceva ('nešto')
quid vult sic	quidvoletsic			regionalno cevași ('nešto')
qualis vult ('koliko želi')	qualisvolet			careva ('nekoliko')

Gledano s paradigmatске strane parametar integriteta, fonološko trošenje (erozija), sastoji se od gubitka naglaska, slogova i asimilacije. Novonastala je zamjenica monosilabička što sugerira jaku gramatikalizaciju. Mogućnost sklanjanja očuvana je u skladu s imenicom koju nadopunjuje. Gubitak sintaktičkog opsega vidi se po tome što marker neodređenih zamjenica, glagolski dio *va*, ostaje vezan uz zamjenički. Što se tiče paradigmatičnosti, paradigmatizacijom dvije su jedinice (glagolska i zamjen-ska) stopljene u jednu, čvrsto integriranu paradigmatu s novim značenjem.

Gledano sa sintagmatske strane, opseg novonastale neodređene zamjenice sužen je kondenzacijom, te ona sada ili stoji zasebno ili modificira imenicu. Koalescencijom dvije jedinice stopljene su u jednu, te postoji više stupnjeva stapanja. Glagolski dio pretvoren je u sufiks, što ukazuje na jaku gramatikalizaciju.

Kao i prethodni nizovi rumunjskih zamjenica, i ovaj slijedi latinski predložak uz proširenje broja nizova zamjenica te veći stupanj fonološke erozije. Tako visok stupanj fonološke erozije mogao bi se objasniti većom upotrebom *-va* serije od *oare/veri* serija.⁴³

⁴² Prikaz univerbizacije rumunjskih zamjenica *-va* serije rad je autora ovog članka.

⁴³ Gabelentz kaže da veća učestalost korištenja neke riječi dovodi do „Abnutzung“, odnosno „trošenja“ fonološke mase. Na tu se konstataciju nadovezao Zipf, koji ju je formulirao kao „Zakon o pokraćivanju“ (*The Law of Abbreviation*) u kojem je konstatirao da je dužina neke riječi gotovo obrnuto proporcionalna s učestalošću njezina korištenja (Zipf 1935: 38-39). Drugim riječima, postoji veza između učestalosti korištenja neke riječi i njezine fonološke „mase“. Fonološka je masa (gramatička ili leksička) koja se češće koristi fonološki reduciranija od „mase“ koja se koristi rjeđe. Takav zaključak upućuje na kontinuum fonološke erozije koji je paralelan s kontinuumom semantičkog trošenja (Bybee i dr 1994: 20).

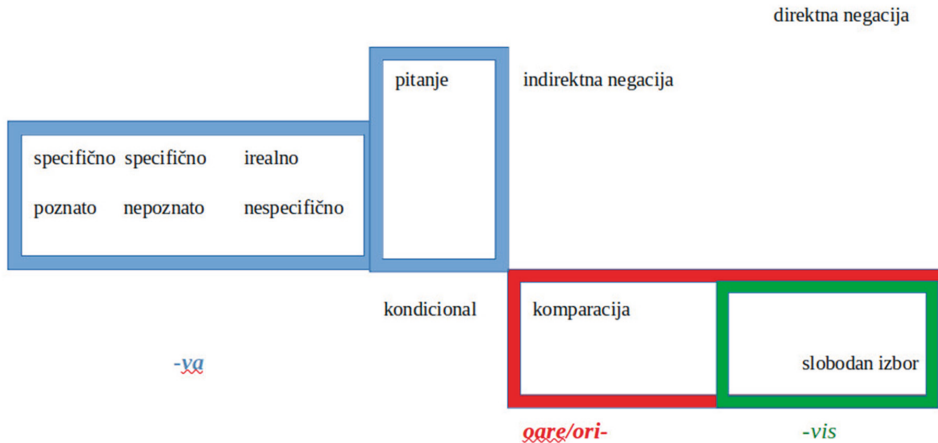
6.2.3. Analogni primjeri priloga u rumunjskome – *câtva* (i varijacije *câtăva*, *câțiva*, *câteva*)

U rumunjskome postoje analogni primjeri priloga koji je nastao sličnim postupkom kao i u latinskome. To su prilozii *câtva* ‘nekoliko’ i varijacije *câtăva*, *câțiva* (za imenice muškog roda), *câteva* (za imenice ženskog roda).

Tablica 13. Prikaz univerbizacije rumunjskih priloga -*va* serije⁴⁴

Koalescencija	Početna faza	Napredna faza
fraza	jukstapozicija	stapanje
quantus vult (‘koliko želi’)	univerbizacija	stapanje
	spajanje	câtva (‘nekoliko’)
		(câtăva, câțiva, câteva)

I iz ovog je primjera vidljiva raznolikost rumunjskih priloga nastalih po latinsko-me predlošku.

3. Semantička mapa zamjenica -*oare/ori/vare/veri* i -*va* i -*vis*

Oare/veri niz stariji je od -*va* niza, te je i po svojim funkcijama bliži latinskom izvorniku. Zadržao je izvornu funkciju slobodnog izvora. Na semantičkoj mapi vidljiv je pomak -*va* serije s desna na lijevo, što upućuje na veće semantičko slabljenje -*va* serije od *oare/veri* serije.

Zamjenice s -*vis* specijalizirale su se samo za funkciju slobodnog izbora. Ta serija zamjenica nema međufaznih zamjenica koje bi pokazivale semantičko slabljenje pomakom ulijevo na semantičkoj karti.

6.3. Analogni primjeri „želim/udovoljava“ markera neodređenih zamjenica u talijanskome – *qualsivoglia*⁴⁵

Sličnim postupkom frazne univerbizacije fraze *quale si vult* nastaje talijanska neodređena zamjenica *qualsivoglia* u značenju ‘kojigod, štoгод’.⁴⁶ Ta je neodređena zamjenica gotovo nestala iz upotrebe, a koristila se za naglašavanje. Nekad je ta zamjenica imala mogućnost sklanjanja, pa je bio moguć i oblik *qualtivoglia*, za drugo lice jednine. No s vremenom, uz veći stupanj gramatikalizacije, izgubila je tu mogućnost (Degano i Aloni 2022: 4).

Tablica 14. Prikaz univerbizacije talijanske neodređene zamjenice *qualsivoglia*⁴⁷

Polazište	Početna faza			Napredna faza
faza	jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
<i>quale si vult</i> *	<i>qualesivolet</i> *			<i>qualsivoglia</i> (‘koji god’)

Gledano s paradigmatičke strane parametar integriteta, fonološko trošenje (erozija), sastoji se od gubitka slogova i asimilacije. Novonastala je zamjenica monosilabička, što ukazuje na jaču gramatikalizaciju. Semantička erozija svodi se na morfološku degradaciju, odnosno gubitak mogućnosti sklanjanja. Gubitak sintaktičkog opsega vidi se po tome što su i glagolski i zamjenički dio vezani. Što se tiče paradigmatičnosti, paradigmatizacijom su dvije jedinice (glagolska i zamjenska) stopljene u jednu, čvrsto integriranu riječ s novim značenjem.

Gledano sa sintagmatske strane, opseg novonastale neodređene zamjenice sužen je kondenzacijom, te ona sada ili stoji zasebno ili modificira imenicu, što ukazuje na jači stupanj gramatikalizacije. Koalescencijom dvije jedinice stopljene su u jednu. S obzirom na to da je ta zamjenica nekad imala djelomičnu mogućnost sklanjanja po broju, može se reći da je glagolski dio nekad imao funkciju sufiksa.

Ovaj talijanski primjer, kao i ostali primjeri iz zapadnih romanskih jezika pokazuju da su varijacije kod neodređenih zamjenica nastalih fraznom univerbizacijom u zapadnim romanskim jezicima uglavnom ograničene na rod i broj (no i to se uglavnom gubi).

⁴⁵ Degano i Aloni načinili su semantičke mape za *qualsisia*, koji u određenim kontekstima ima gotovo isto značenje kao *qualsivoglia*, te pritom dodali neke parametre kojih nema u izvornoj Haspelmathovoj mapi (Degano i Aloni 2022: 455).

⁴⁶ Prema nekim rječnicima, *qualsivoglia* ima mogućnost sklanjanja prema rodu i broju u množini (muški rod – *qualsivoglia*, *qualsivogli*, ženski rod *qualsivoglia*, *qualsivoglie*). Prema takvim izvorima postoje također zamjenički književni oblici *qualtivogli*, *qualsivogli*. No, prema većini drugih izvora, *qualsivoglia* je izgubila takvu mogućnost sklanjanja.

⁴⁷ Prikaz univerbizacije talijanske neodređene zamjenice *qualsivoglia* rad je autora ovog članka.

6.4. *Analogni primjeri „želim/udovoljava“ markera neodređenih zamjenica u katalonskome – qualsevol*

Sličnim postupkom univerbizacije fraze *quale si vult* nastaje katalonska (također valencijska, balearska) zamjenica *qualsevol* u značenju ‘kojigod’.⁴⁸ Ima dva moguća značenja – pridjevsko i imensko. Ta je zamjenica u potpunosti izgubila mogućnost sklanjanja.

Tablica 15. Prikaz univerbizacije katalonske zamjenice *qualsevol*⁴⁹

Polazište	Početna faza			Napredna faza
fraza	jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
quale si vult*	qualesivolet*	qual se vol		qualsevol (‘koja god (osoba)’) qualsevol cosa (‘koja god (stvar)’)

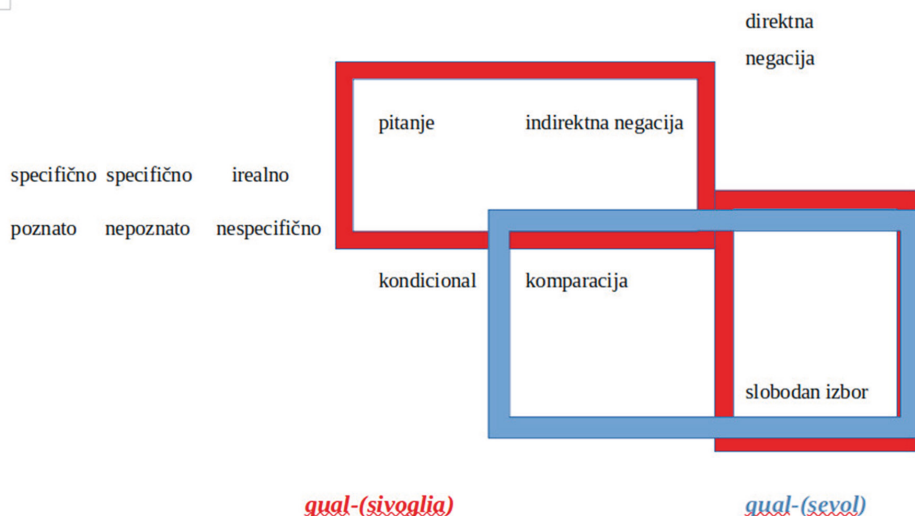
Gledano s paradigmatičke strane parametar integriteta, fonološko trošenje (erozija), sastoji se od gubitka slogova i asimilacije. Novodobivena je zamjenica monosilabička što ukazuje na jaču gramatikalizaciju. Semantička erozija svodi se na morfološku degradaciju s obzirom na gubitak mogućnosti sklanjanja te gubitak varijacija s obzirom na rod i broj.

Gubitak sintaktičkog opsega vidi se po tome što su i glagolski i zamjenički dio vezani. Što se tiče paradigmatičnosti, paradigmatizacijom dvije su jedinice (glagolska i zamjenska) stopljene u jednu, čvrsto integriranu riječ s novim značenjem.

Gledano sa sintagmatske strane, opseg novonastale neodređene zamjenice sužen je kondenzacijom, te ona sada ili stoji zasebno ili modificira imenicu, što ukazuje na napredniji stupanj gramatikalizacije. Koalescencijom više jedinica stopljeno je u jednu. Kako je novodobivena zamjenica nepromjenjiva, nema nastajanja afiksa.

⁴⁸ Mrežni rječnik valencijskog idioma *Diccionari Normatiu Valencià*, te mrežni rječnik balearskog idioma (*Diccionari Català-Valencià-Balear*) također navodi *qualsevol*, pod istim značenjem (<https://www.avl.gva.es/lexicval/xhtml/dnv.xhtml?paraula=qualsevol>; <https://dcvb.iec.cat/results.asp?Word=qualsevol>, pristupljeno 13. listopada 2024.).

352 ⁴⁹ Prikaz univerbizacije katalonske zamjenice *qualsevol* rad je autora ovog članka.



4. Semantička mapa zamjenica – *qual-(si voglia)*, *qual-(se vol)*

Semantička mapa pokazuje da je katalonska zamjenica *qualsevol* po funkcijama bliža izvornoj funkciji slobodnog izbora od talijanskog ekvivalenta *qualsivoglia*. *Qualsivoglia* je prošla kroz semantičko slabljenje te se pomakla ulijevo.

6.5. Analogni primjer u romanjolskome – slučaj degramatikalizacije neodređene zamjenice *covelle* u imenicu/klasifikator *cvël*⁵⁰

U staroitalskim dijalektima u 13. – 14. stoljeću, na području Lacija, Toskane i Umbrije, iz latinske fraze *quod velles* posvjedočena je zamjenica *covelle/cuell* ('bilo što, 'štogod'), dok je *qua(m) velles* fraza iz koje je nastala zamjenica *cavelle* u istom značenju. *Chivelli* pak nastaje iz fraze *qui velles/velis* 'koji želiš'. U različitim korpusima tekstova mogu se naći i varijacije kao što su *kivelli*, *chevelle*, *chivelle*, sve u značenju 'bilo što, štogod'. U najranijoj fazi ta je neodređena zamjenica imala po Haspelmathovoj klasifikaciji funkciju „slobodnog izbora“. Potom, u ranomodernom romanjolskome, prvi put posvjedočena u 16. stoljeću, javlja se neodređena zamjenica *cuell* koja se koristila kao pozitivna i negativna neodređena zamjenica te kao imenica. Takav razvoj upućuje na pojačano referentno korištenje te neodređene zamjenice (Antuono 2022: 2). U suvremenom romanjolskome ta se neodređena zamjenica degramatikalizirala u imenskog klasifikatora *qvël/cvël* (Antuono 2023: 1). Također, *cvël* je u suvremenom romanjolskome standardna imenica za riječ 'stvar',

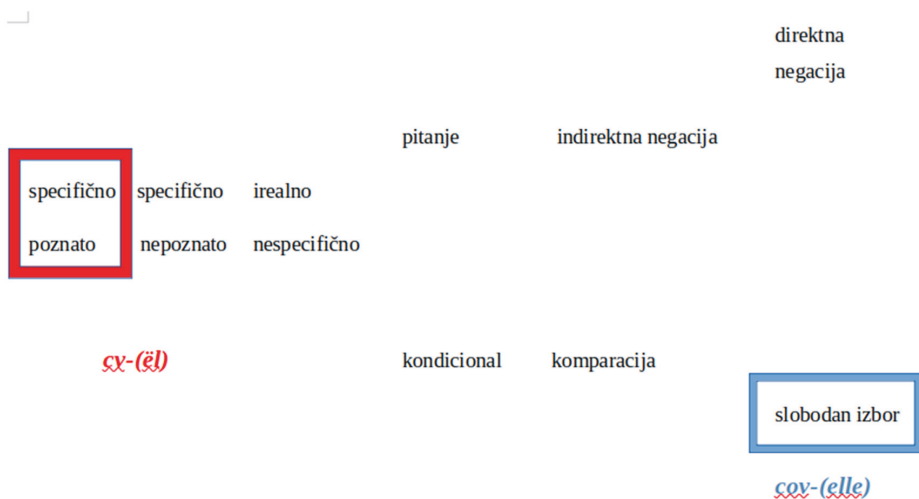
⁵⁰ Romanjol(ski) je galoromanski idiom kojim se govori na području talijanske regije Romagne, u provincijama Ravenna, Forlì-Cesenna i Rimini. Također, govori se u području sjeverne Marche, provincijama Pesaro i Urbino, uz određeni broj govornika u Bologni te Florenci (D'Antuono 2023: 14).

dok izvorna riječ za ‘stvar’ *co(n)sa* ima funkciju zamjenice ‘što’ (Antuono 2022: 2). Na dijalektalnoj razini i u fiksnim frazama još se koristi kao neodređena zamjenica, što znači da je fiksirana, odnosno da je (Lehmannovim rječnikom) postala „utor u žlijebu“ (Lehmann 1985: 3–4).

Tablica 16. Prikaz univerbizacije romanjolske zamjenice *covelle/cuell*⁵¹

Polazište	Početna faza	Napredna faza
fraza	jukstapozicija unverbizacija spajanje	stapanje
quod velles (‘što želiš’)	quodvelles	covelle/cuell (‘štogod’)
qua(m) velles (‘koju želiš’)	quamvelles	cavelle (‘bilo što, štogod’)
qui velles/velis (‘koji želiš’)	quivelles/quivelis	chivelli/kivelli (kivelli,chevelle, chivelle) (‘bilo što, štogod’)

Iz tabličnog prikaza vidljive su sve nekadašnje varijacije romanjolske zajednice.



5. Semantička mapa zamjenice *cov-(elle)* i klasifikatora *cv-(ël)*

Covelle je prema funkcijama bliži izvornoj funkciji slobodnog izbora, što se vidi i po njegovu položaju na desnoj strani semantičke mape. Moderni se *cvël* degramatikalizirao u imenski klasifikator te je time i njegova funkcija promijenjena, a prošao je i kroz mnogo semantičkog slabljenja što se očituje pomakom ulijevo.

6.6. Analogni primjeri „želim/udovoljava“ markera neodređenih zamjenica u španjolskome, galicijskome i portugalskome – *cualquier(a)*, *calquera* i *qalquer*

U španjolskome i portugalskome postoji frazna univerbizacija sa „želim/udovoljava“ markerom, koji se temelji na latinskom glagolu *quaerere* ('tražiti, željeti'): *cualquier* i *qualquer*, oba sa značenjem 'koji god'. Ti oblici uglavnom nemaju mogućnost sklanjanja, jedino za španjolski *cualquer(a)* postoje rječnički podaci iz DEL-a (*Diccionario de la lengua española*) da ima množinu.⁵²

Tablica 17. Prikaz univerbizacije *cualquier(a)*, *calquera* i *qalquer*⁵³

Polazište	Početna faza			Napredna faza
fraza	jukstapozicija	univerbizacija	spajanje	stapanje
qualem quaerat (‘koga želi’)	qualemquaerat*			cualquier, calquera, qalquer (španj., galic., port. ‘koji god’)

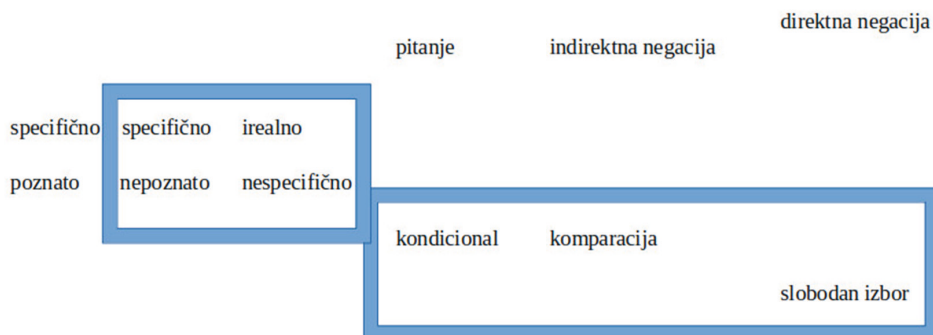
Gledano s paradigmatičke strane parametar integriteta, fonološko trošenje (erozija) sastoji se od asimilacije i gubitka slogova. U oba jezika novonastale su zamjenice monosilabičke što upućuje na jaču gramatikalizaciju. Semantička erozija svodi se na morfološku degradaciju koja se sastoji od nemogućnosti sklanjanja sukladno imenici koju modificiraju te nemogućnosti variranja s obzirom na rod i broj. Gubitak sintaktičkog opsega vidi se po tome što marker neodređenih zamjenica, glagolski dio *quiera/quer* ostaje vezan uz zamjenički. Što se tiče paradigmatičnosti, paradigmatizacijom dvije su jedinice (glagolska i zamjenska) stopljene u jednu, čvrsto integriranu paradigmatu s novim značenjem.

Gledano sa sintagmatske strane, opseg novonastale neodređene zamjenice sužen je kondenzacijom, te ona sada ili stoji zasebno ili modificira imenicu. Koalescencijom dvije jedinice stopljene su u jednu. Budući da su u oba jezika novonastale zamjenice nepromjenjive, ne može se govoriti o nastanku afiksa.

Ti primjeri novonastalih zamjenica iz španjolskog i portugalskog pokazuju da, osim što ne koriste isti latinski glagol u formiranju zamjenica, u romanskim jezicima novonastale neodređene zamjenice uglavnom se javljaju u manjim, nepromjenjivim serijama. Postoji mogućnost sklanjanja po rodu ili broju, no i ta se mogućnost s vremenom gubi.

⁵² <https://dle.rae.es/cualquiera> (pristupljeno 26. kolovoza 2024.).

⁵³ Prikaz univerbizacije *cualquier(a)*, *calquera* i *qalquer* rad je autora ovog članka.



cual-(quier), cual-(quier)

6. Semantička mapa zamjenica – *cual-(quier)⁵⁴/cual-(quiera)*

Semantička mapa prikazuje veći broj funkcija u odnosu na latinski ekvivalent, no izvorna je funkcija slobodnog izbora očuvana.

7. Sumarni prikaz odnosa markera zamjenica

Tablica 18. Prikaz odnosa triju markera neodređenih zamjenica u latinskome, rumunjskome i romanskim jezicima

	marker „zna“	marker „želi/udovoljava“
Latinski	+ (scire)	+ (velle)
Rumunjski	+ (scire)	+ (velle)
Albanski	+ (di)	+ (dua)
Zapadni romanski idiomi	+ (sapere)	+ (quaerere)

Tablica sumira odnose triju markera neodređenih zamjenica u latinskome, rumunjskome te ostalim romanskim idiomima koji su obrađeni u ovome članku. Latinski i rumunjski u potpunosti se poklapaju u izboru glagola i kod markera „zna“ i kod markera „želi/udovoljava“. Što se tiče albanskoga, iako albanski koristi drugi oblik glagola, značenje je glagola isto kod oba markera. Ostali romanski idiomi koji su analizirani u ovome radu uglavnom koriste druge glagole kao temelj markera svojim zamjenicama.

⁵⁴ Ovdje prikazana semantička mapa temelji se na Haspelmathovim podacima, s tim da je semantičku mapu za portugalski načinio na temelju podataka za brazilski portugalski (Haspelmath 1997: 256).

Tablica 19. Prikaz parametara sličnosti kod neodređenih zamjenica u latinskome, rumunjskome i romanskim idiomima

latinski	rumunjski i albanski	Zapadni romanski idiomi
Gramatikalizirani se oblici mijenjaju prema rodu, broju i padežu, veći broj serija zamjenica nastalih prema istom predlošku	Gramatikalizirani se oblici mijenjaju prema rodu, broju i padežu, u potpunosti izvršena gramatikalizacija, velik broj serija zamjenica nastalih prema istom (ili sličnom) predlošku kao u latinskome	(Uglavnom) slabo gramatikalizirani oblici koji se rijetko mijenjaju prema rodu i broju, sklanjanje prema padežima ne postoji, malen broj serija koji slijedi latinski predložak, tendencija prema fosilizaciji zamjenica u jedan jedinstveni oblik

Na kraju je tablično prikazano podudaranje rumunjskoga i albanskoga u odnosu na latinski, a vezano za sklanjanje gramatikaliziranih oblika s obzirom na rod, broj i padež. Kao latinski, rumunjski i albanski također pokazuju velik broj gramatikaliziranih oblika koji se mijenjaju po rodu, broju i padežu. Gramatikalizirani oblici koji se javljaju kod zapadnih romanskih idioma koji su bili istraženi u ovome radu rijetko se mijenjaju prema rodu i broju, a sklanjanja po padežima nema. Postoji tendencija k fosilizaciji zamjenica u jedan oblik. Prikazano podudaranje u rumunjskome i albanskome upućuje na djelovanje supstratskih (tračkih i ilirskih) jezika na formaciju neodređenih zamjenica u albanskome i rumunjskome.

Zaključak

Načinjena je kontrastivna tipološka analiza neodređenih zamjenica u rumunjskome i drugim romanskim jezicima koje su nastale fraznom univerbizacijom prema latinskome predlošku. Pritom su korišteni Lehmannovi dijagrami gramatikalizacije, Lehmannovi parametri i procesi gramatikalizacije te Haspelmathove semantičke mape. Utvrđeno je da kod dva tipa markera neodređenih zamjenica, „ne znam“ (*niște, nișcare*) markera te „želim/udovoljava“ (*ori/veri* te *-va* serije) markera rumunjske inačice zamjenica slijede latinski predložak vjernije od ostalih romanskih jezika. To se vidi po brojnosti serija rumunjskih zamjenica, koje kao i latinski predložak stvaraju velik broj neodređenih zamjenica i priloga nastalih po istom modelu. Riječ je o neodređenim zamjenicama koje su sve izvorno imale funkciju slobodnog izbora, no zbog semantičkog slabljenja pomicale su se ulijevo na semantičkoj mapi. Semantičkim mapama prikazano je da s obzirom na funkcije novonastalih neodređenih zamjenica, rumunjske zamjenice starijeg postanka dijele iste ili slične funkcije s latinskim zamjenicama. Ipak, semantička erozija u novonastalim rumunjskim zamjenicama mnogo je manja nego u drugim romanskim jezicima koji imaju neodređene zamjenice nastale po istome predlošku. Mogućnost sklanjanja zamjeničkog dijela novonastalih zamjenica uglavnom je očuvana u rumunjskome, te se one mogu

sklanjati u skladu s imenicom koju nadopunjuju ili zamjenjuju. Rumunjske zamjenice također vjernije slijede latinske glagole te konstruiraju zamjenice (i priloge) na frazama koji se temelje na istim glagolima kao u latinskome predlošku (*velle, scire*). Drugi romanski idiomi koji su analizirani u ovome radu, a koji imaju zamjenice i priloge nastale po istom predlošku, (uglavnom) koriste druge latinske glagole (*sapere, quaerere*) kao temelje svojih zamjenica (i priloga), kao što čine španjolski *cualquier*, galicijski *calquera* i portugalski *qualquer*. U francuskome postoji zamjenica *je ne sais quel* 'neki' koja se temelji na latinskome *scire*, no u tom slučaju riječ je transgresivnoj, a ne fraznoj unverbizaciji. U romanjolskome je nastala neodređena zamjenica *covelle* fraznom unverbizacijom iz latinskoga *velle*, no bez mogućnosti sklanjanja. U međuvremenu se gramatikalizirala u imenski klasifikator i imenicu *cvël*, koristeći neodređenu zamjenicu jedino u nekim fosiliziranim frazama. U talijanskome i katalonskome postoje zamjenice koje se temelje na glagolu *velle* (*qualsivoglia* i *qualsevol*), no *qualsivoglia* je u suvremenom talijanskom gotovo nestao iz upotrebe. Oba oblika izgubila su mogućnost sklanjanja po rodu i broju. Općenito govoreći, ostali romanski jezici uglavnom gube mogućnost sklanjanja po rodu i broju, a pokazuju i veću tendenciju k fosilizaciji neodređenih zamjenica u jedan jedinstven oblik. Budući da se u albanskome javljaju jednako brojni nizovi zamjenica oba markera neodređenosti (nizovi s *-do* i *di-* koji su ekvivalentni latinskim glagolima *velle* i *scire*) koji se također mogu sklanjati te tvore i priloge po istom predlošku, može se pretpostaviti da je pojava sličnih i brojnih neodređenih zamjenica u rumunjskome i albanskome utjecaj tračkog i ilirskog supstrata.

Literatura

- Anderson, Lloyd Boyd. 1986. Evidentials, paths of change, and mental maps: typologically regular asymmetries. U Chafe, Wallace i Mithun, Marianne (ur.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood: Ablex Publishing, 273-312.
- Andersen, Henning. 1987. From *auxiliary* to desinence. U Martin Harris i Paolo Rahomat (ur.) *Historical development of auxiliaries*. Berlin: Mouton de Gruyter. <http://dx.doi.org/10.1515/9783110856910.21>
- Bauer, Laurie; Lieber, Rochelle; Plag, Ingo. 2013. *The Oxford Reference Guide to English Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Bodoc, Preda; Gomoescu, Ardeleanu Alice i Gomoescu, Ardeleanu Monica. 2016. The grammaticalization and pragmatization of the Romanian indefinite pro-forms: a corpus-based approach. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación* (65), 226-249. https://doi.org/10.5209/rev_CLAC.2016.v65.51987
- Boer, Richard Constant. 1920. *Oudnoorsch handboek*. Haarlem: H.D. Tjeenk Willink and Zoon.
- Brâncuși, Grigore. 2012. Atlasul dialectal al limbii albaneze. Elemente comune cu româna. *Fonetica și dialectologie*, XXXI, 5-19.
- Brucale, Luisa; Lo Baido Maria Cristina; Mocciano Egle. 2022. Conditional connection explored: the case of Sicilian *cusà*. *Linguistic Vanguard*, Vol 8, s4, 413-420. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/lingvan-2021-0033/html>

- Brugmann, Karl. 1905. Έκών und seine griechischen Verwandten. *Indogermanische Forschungen* 17/1, 1-11.
- Bybee, Joan; Perkins Revere; Pagliuca, William (ur.). 1994. *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago: Chicago University Press.
- Croft, William. 2001. *Radical Construction Grammar. Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- D'Antuono, Nicola. 2022. *From Old Italo-Romance covelletto to Romagnol cvèl: a case of degrammaticalization*. 31st Colloquium on Generative Grammar (June 2, 2022).
- D'Antuono, Nicola. 2023. From Latin QUO(D) VELLE to Romagnol Cvēl: A Case of Degrammaticalisation from a Free-choice Indefinite to the Noun 'Thing'. *Transactions of the Philological Society* Vol 00, 1-32. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-968X.12277>
- Degano, Marco; Aloni, Maria. 2022. Indefinites and free choice. *Natural Language & Linguistic Theory* 40 (2), 447-484. <http://dx.doi.org/10.1007/s11049-021-09518-x>
- Detges, Ulrich. 2015. The Romance adverbs in -mente: a case study in grammaticalization. U Peter O. Müller, Ingeborg Ohnheiser, Susan Olsen i Franz Rainer (Hgg.): *HSK Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe*, Berlin: Mouton De Gruyter.
- Dimitrescu, Florica (ed.). 1978. *Istoria limbii române*. București: Editura didactică și pedagogică.
- Dindelegan, Gabriela Pană. 2016. *The Syntax of Old Romanian*, Oxford: Oxford University Press.
- Durie, Mark. 1985. *The Grammar of Acehnese: On the Basis of North Aceh*. Dordrecht: Foris.
- Fălăuș, Anamaria. 2015. Romanian epistemic indefinites. u Alonso, Ovalle i Menéndez-Benito (ur.) *Epistemic indefinites: Exploring modality Beyond the Verbal Domain*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199665297.003.0003>
- Fruyt, Michele. 2011. Grammaticalization in Latin. U Baldi, Philip i Cuzzolin, Pierluigi (ur.) *New Perspectives on Latin Syntax, Volume 4: Complex Sentences, Grammaticalization, Typology*, Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 661-865.
- Gabelentz, Georg von den. 1901. *Die Sprachwissenschaft. Ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*. 2. izd. Leipzig: Weigel Nachf.
- Givón, Talmy. 1971. *Historical Syntax and Synchronic Morphology: An Archaeologist's Field Trip*. Chicago Linguistics Society 7, 394-415.
- Haspelmath, Martin. 1997. *Infinite pronouns*. Oxford: Oxford University Press.
- Haspelmath, Martin. 2002. *Understanding morphology*. Oxford University Press.
- Haspelmath, Martin. 2003. The Geometry of Grammatical Meaning: Semantic maps and Cross-Linguistic Comparison. U Tomasello, Michael (ur.) *The New Psychology of Language. Cognitive and Functional Approaches to Language Structure. Volume 2*. New York, London: Psychology Press.
- Haspelmath, Martin. 2012. The gradual coalescence into 'words' in grammaticalization. U Bernd, Heine; Narrog, Heiko (ur.) *The Oxford Handbook of Grammaticalization*. Oxford: Oxford University Press, 342-355.
- Hickey, Raymond. 2003. Tracking lexical change in present-day English. U Andrew Wilson, Paul Rayson and Tony McEnery (ur.) *Corpus Linguistics by the Lune. A Festschrift for Geoffrey Leech*. Frankfurt: Peter Lang, 93-105.
- Hopper, Paul. J.; Traugott, Elizabeth Closs. 2003. *Grammaticalization*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- Jackendoff, Ray. 1983. *Semantics and Cognition*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

- Jäger, Agnes. 2010. „Anything“ is „nothing“ is „something“: On the diachrony of polarity types of indefinites. *Natural Language & Linguistic Theory*, Vol. 28, No. 4, *Negation and polarity*. 787–822. <http://dx.doi.org/10.1007/s11049-010-9113-1>
- Jespersen, Otto. 1922. *Language; Its Nature, Development and Origin*. New York: W.W. Norton & Co.
- Kemmer, Suzanne 1993. *The middle voice*. Amsterdam: Benjamins.
- Kortmann, Bernd. 1997. Adverbial Subordination: A Typology and History of Adverbial Subordinators Based on European Languages. U *Emirical Approaches to Language Typology (EALT)* 18. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Kuryłowicz, Jerzy. 1965. The Evolution of Grammatical Categories. *Diogenes* 13 (51), 55–71.
- Lakoff, George. 1974. Syntactic Amalgams. *Papers from the Tenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, 321–344.
- Lehmann, Christian. 1982. *Thoughts on grammaticalization. A programmatic sketch*. Vol. I. Köln: Institut für Sprachwissenschaft der Universität (akup, 48).
- Lehmann, Christian. 1985. Grammaticalization: Synchronic Variation and Diachronic Change. *Lingua e Stile* (20) 3, 303–318.
- Lehmann, Christian. 2019. Complex Spatial Prepositions From Latin to Castilian. *Revue Romane* 54/1, 92–124. 10.1075/rro.00017.leh
- Lehmann, Christian. 2020. Univerbation. *Folia linguistica historica*. 41, 205–252. 10.1515/flih-2020-0007
- Maiden, Martin; Dragomirescu, Adina; Dindelegan, Gabriela Pană; Bărbulescu, Oana Uță. 2021. *The Oxford History of Romanian Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Meillet, Antoine. 1912. L'évolution des formes grammaticales. U Meillet, Antoine (1921). *Linguistique historique et linguistique générale, tome I*. Paris: Klincksieck, 130–148.
- Mocciaro, Egle; Brucia, Lisa; Lo Baido, Maria Cristina. 2022. Conditional connection explored: the case of the Sicilian cusà. *Linguistics vanguard*, Vol. 8, 413–420. <http://dx.doi.org/10.1515/lingvan-2021-0033>
- Newmark, Leonard; Hubbard, Philip i Prifti, Peter. 1982. *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*. Stanford: Stanford University Press.
- Norde, Muriel. 2009. *Degrammaticalization*. Oxford: Oxford University Press.
- Mushin, Ilana. 1995. Epistememes in Australian languages. *Australian Journal of Linguistics* 15, 1–31. 10.1080/07268609508599514
- Orel, Vladimir. 1998. *Albanian Etymological Dictionary*. Leiden: Brill.
- Philippide, Alexandru. [1927] 2015. *Originea românilor, vol. 2*. Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza.
- Poghirc, Cicerone. 1962. Particula pronominală *-ne* greacă, albaneză și română (în legatură cu rom. mine, tine, sine). *Studii și cercetări lingvistice XIII*. 4, 491–495.
- Rosén, Hannah. 2000. Grammaticalization in Latin, Two Case Studies. *Glotta* 76. 94–112.
- Rosetti, Alexandru. 1986. *Istoria limbii române. Vol. I. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. București: Editura Științifică.
- Sala, Marius; Ionescu-Ruxandoiu, Liliana (ur.) 2018. *Istoria limbii române. Volumul I*. Bucuresti: Univers Enciclopedic Gold.

- Skok, Petar. 1940. *Osnovi romanske lingvistike*. Zagreb: Izdanje naklade školskih knjiga i Banovine Hrvatske.
- Stassen, Leon. 1997. *Intransitive predication*. Oxford: Oxford University Press.
- Sherko, Esmeralda. 2015. Compound Pronouns in English and Albanian. *European Journal of Language and Literature Studies*. Vol (1), 2. 36-41. 10.26417/ejls.v2i1.p36-41
- van der Auweera, Johan; Plungian, Vladimir, A. 1998. Modality's semantic map. *Linguistic typology* 2 (1), 79-124. <http://dx.doi.org/10.1515/lity.1998.2.1.79>
- Veyrenc, Jacques. 1964. Кто-нибудь et кто-либо formes concurrentes. *Revue des études slaves, tome 40*, 224-233.
- Zipf, George Kinely. 1935. *The Psycho-Biology of Language. An Introduction to Dynamic Philology*. Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press.

Mrežne stranice

Albanian Inherited Lexicon: <https://www.win.tue.nl/~aeb/natlang/ie/alb.html>

Dicționar explicativ al limbii române: <https://dexonline.ro/>

Diccionario de la lengua española: <https://dle.rae.es/>

Diccionari Normatiu Valencià: <https://www.avl.gva.es/lexicval/>

Diccionari Català-Valencià-Balear: <https://dcvb.iec.cat/inici.asp>

EXAMPLES OF PHRASAL UNIVERBATION IN ROMANIAN AND LATIN, AND COMPARISON WITH OTHER ROMANCE IDIOMS

Romanian is, in some ways, closer to Latin than other Romance varieties. This paper examines some of these similarities by following Haspelmath's categorisation of indefinite pronoun markers and using Lehmann's parameters and processes of grammaticalization. Sets of pronouns formed by phrasal univerbation of the *dunno* and *wishes/pleases* indefinite markers are contrasted in Latin, Romanian and other Romance varieties. According to Haspelmath's model, semantic maps are constructed to show the differences and similarities in the function of certain sets of pronouns. This study will investigate how Romanian, in terms of its functions, grammaticalization parameters, and use of original Latin phrases, is closer to Latin compared to other Romance varieties. Since numerous sets of pronouns formed according to the same pattern can also be found in Albanian, and these sequences can also be inflected, a possible explanation for this phenomenon is the influence of the substrate Thracian and Illyrian languages.

Keywords: Romanian, Latin, indefinite pronouns, markers, univerbation

Adrese autora:

Dražen Varga

Filozofski fakultet

HR – 10 000 Zagreb, Ivana Lučića 3

dvarga@ffzg.unizg.hr

Mirna Bičanić

Filozofski fakultet

HR – 10 000 Zagreb, Ivana Lučića 3

mirnabicanic882@gmail.com